Лемберг. Під знаменами сонця
Анна Хома

Кінець XIX століття, Галичина, славетний Лемберг…

Несподівано для самого себе запеклий львівський злодій Мар’ян Добрянський рятуе від бандитів шляхтича Яна Губицького. Вдячний панич запрошуе дивного збавителя до свого маетку. Та чи знае він, що у душі його гостя зачаівся хижий звір, який понад усе жадае помсти? Хто ж насправді цей Мар’ян? Але доля недарма з’еднала дві дороги, і ось уже жорстокий розбишака та розпещений аристократ мандрують поза законом, намагаючись зрозуміти правду один про одного – і про самих себе. Хто е хто у цій загадковій історіі і які таемниці вкривають стіни старого міста?

Анна Хома

Лемберг. Під знаменами сонця

Моему місту присвячую

Передмова

Подорож у минуле

…Чи мріялося вам коли-небудь, скажімо, під прогулянку містом, хоч на годинку перенестися крізь усемогутній час і опинитися на цьому ж місці, тільки у позаминулому столітті, аби на власні очі побачити, чим дихали рідні околиці багато років тому, глянути на людей, які ходили цими вуличками, відчути й на собі незбагненну магію різних діб? Мріялося? Ця книжка саме для вас, мрійники.

Мабуть, ось у такій подорожі знайшла натхнення львівська письменниця Анна Хома для створення історично-авантюрного роману, густо помережаного звичаями, архітектурою й мовним колоритом Західноі України XIX століття. З перших сторінок перед заінтригованим читачем постають гоноровий шляхтич Януш Губицький, спадкоемець родового маетку, та його таемничий гість Мар'ян Добрянський, чие покликання – панські маетки грабувати. Здавалося б, що цим двом робити разом? Що може еднати панича та розбишаку, багатія та злидаря, шляхтича та русина? Чому пан шляхтич із такою шаною приймае у своему домі злодійчука, чия рука щомиті може «здригнутися і ненароком поцупити те, що погано лежить»? Та й то ще було б не найгірше! Чи знае шляхтич, що «десь глибоко-глибоко, на денці чорноі, як сажа, душі» його гостя зачаівся хижий звір, котрий понад усе жадае кривавоі помсти? Хто насправді цей Мар'ян Добрянський, навчений вправно «віддзеркалювати тих, з ким мае справу, перевтілюючись у чиновника, хлопа, вояку, п'яницю, шляхтича чи лакея»?

Тим не менш дві дороги переплелися на суцільний клубок.

«Кожному – того пана і слугу, яких він заслуговуе», – стверджуе письменниця і… не шкодуе випробувань для своіх героів: аж до останньоі сторінки не уявляеш, чи спалахне ім світло наприкінці тунелю…

Зізнаюся, після книги Марка Твена «Принц і жебрак», читаноі в далекому дитинстві, уже й не сподівалася натрапити на таку яскраву пригодницьку оповідь. Та якщо літературному класику марився Лондон середини XVI століття, то наша сучасниця Анна Хома звернулася до легендарних таемниць рідного Львова, що гордо йменувався Лембергом протягом майже півтора століття австро-угорського періоду свого життя. Так-так, життя, адже місто в цьому романі постае «істотою, що мае власну душу, дихае, росте і розмножуеться новими будівлями й дорогами, захоплюючи довколишні територіі у свій полон». І читач уже бачить іі очима, як «поодинокі екіпажі стукотіли Личаківським бруком, який закінчувався біля церкви Петра і Павла, переходячи далі у битий гостинець; вулиця Пекарська потопала в садибах із пишними садками і неодмінними городами; Панська, піднявши сукні, манірно спацерувала від Бернардинів до Кручених стовпів; а на Баторіі однаково добре почувалися буцегарня "Кармеліти" і реальна школа, натякаючи на непередбачуваність шляхів Господніх»…

На диво, авторці майстерно вдалося обійтися без «любовноі» домінанти, що зазвичай притаманна «жіночому» письму – хай то фентезі, трилер, детектив чи навіть історичний роман. І без того книга Анни Хоми щедро насичена таемницями та інтригами, карколомними пригодами й несподіваними відкриттями, тож захопленому читачеві доведеться не раз і не два вернутися поглядом на обкладинку, аби з приемністю переконатися: саме так, це написала жінка.

Вікторія Гранецька

* * *

Є міста, до яких неможливо зайти крізь браму.

Є міста, до яких неможливо зайти.

Юрій Андрухович

Мае той пустельник хату із каміння, ложе кам’яне, свічку кам’яну, крила кам’яні приросли корінням до закам’янілого вицвілого сну…

Дзвінка Сумарук

Крекчучи, ми почуемо кроки стихіі вогню та будемо вже готові управляти хвилями полум’я.

Аркадій і Борис Стругацькі

1

– Як ваш опікун і друг вашого дому я категорично заявляю, що ваша поведінка не витримуе ніякоі критики! Яблуко від яблуні недалечко падае! Ваш прадід, Царство йому небесне, сильно постраждав, бо хотів перший із-поміж усіх увільнити своіх хлопів від панщини, хоча кожен знае, що хлоп – то ліниве створіння, яке ні на що не годиться, а якщо йому трохи попустити, то він своім благодійникам улаштуе мазурську різню![1 - Мазурська різня – виступи в 1846 році польських селян (мазурів) проти своіх «однокровних» шляхтичів-повстанців, яких вони віддавали австрійській владі або винищували самі.] Він заразив, наче холерою, своім лібералізмом дружину і дітей! Ваш батько потім увесь час водився з цими русинами![2 - Русини – тут: украінці.] І що ми маемо на сьогодні? Уся краіна пожинае отруйні плоди отруйного сім’я демократіі, яке вкинули тоді в гарячі голови наших предків Генцьо Чорний і «Стоваришення»![3 - Генцьо Чорний – Євгеній Хшонстовський, правник, один із провідників визвольного руху поляків Австріі за відновлення кордонів Польщі. «Стоваришення люду польського» – підпільне об’еднання польських карбонаріів.] Усі ці начебто патріотичні сили намагалися зламати освячені

віками традиційні порядки! Вони думали, що хлопи їх підтримають, і через це ми зазнали поразок і в сорок шостому році, і в шістдесят третьому! Я вельми дивуюся, що вас нічому не навчили їхні помилки. Як зайдеш між реп'яхи, то й реп'яхів наберешся, а вовк, скільки його не годуй, до смерті в ліс зиркае, – переконливо продемонстрував знання прислів'ів, хлопів і вовків пан Бохенський, дідич[4 - Дідич – спадкоемець (пол.).] сусідньоі Поникви, офіціаліст[5 - Офіціаліст – державний службовець, що підкреслює свое польське походження.] до самих кісток. Предметом його найбільшоі гордості був величний палацик над не менш величним ставком. Ну, і ще донька.

Для тих, хто не зрозумів: це він про мене. Я не удостоів пана не те що словом – поглядом не удостоів: занадто дорогоцінний мій погляд, щоб розкидатися ним всебіч. Того й гляди, утратиш усю свою дорогоцінну гідність. Хоча… втрачати те, чим зроду не володів, – самі розумієте, непросто.

Зате Януш здійнявся, мов шуліка.

– Ви маете рацію, моі родичі були шляхетними людьми і воліли сісти до Шпільберга,[6 - Шпільберг – замок у Брно, у XIX столітті – «тюрма народів» в Австрійській монархіі.] ніж зрадити своім переконанням! А де були ваші предки в ті буремні часи? Чому вони не підтримали повстанців? Чи не тому, що ховалися за спини гігантів, спостерігаючи здалеку, вдасться чи не вдасться іхня затія? Через таких, як ви, Річ Посполита досі пошматована лежить під чужою владою! І до речі, це наші, польські хлопи різали нашу-таки шляхту. Скільки серед них було руських, знаете? Не знаете, бо іх не було! Хоча ви – мій опікун і заправляете моім маетком, за чотири роки все зміниться, і я сам буду вирішувати свою долю. Тоді пан уже не зможе наказувати мені, шляхтичу з діда-прадіда, чиі предки ведуть свій рід з п'ятнадцятого сторіччя, кого мені приймати в себе вдома, а кого – ні! Мене виховували в демократичних традиціях, але таке поняття, як «честь», ще ніхто не скасував! Тому прошу пана негайно і поштиво перепросити мого товариша або… ми будемо зустрічатися тільки в офіційній обстановці в разі крайньоі необхідності!

Ось так. Або-або. Жодних золотих серединок.

Я продовжував пильно вивчати червону водицю у своему келиху. Де двое б'ються, там третій… гм, може спокійно м'яти ханьки[7 - М'яти ханьки – ледарювати.] осторонь, навіть якщо він – головний винуватець бійки. Особливо якщо.

У вітальню ми перебралися після обіду, який тут чомусь починався о шостій вечора і під час якого пан Бохенський з донькою так прискіпливо придивлялися, чи я правильно орудую виделкою, ложкою і ножичком, що мені всерйоз хотілося іх розчарувати. Та шкода було Янека, він копирсався в себе в тарілці, наче бідна падчірка, а не господар. Панна Евеліна теж, як ведеться, іла мало, але делікатно.

А даремно. Тутешня куховарка пані Геня могла з найзвичайніших страв зробити

королівську іжу. Я так вчора ій і сказав, коли мало не проковтнув свого язика разом із язиком теляти. Вона на моі слова лише скривилася і взяла до рук добрячого такого ножа, від чого бідний індик, який лежав перед нею догори пузом, уже обскубаний і добряче обсмалений, здається, тихенько здригнувся.

Нині весь тягар індичих потрухів у бульйоні, яловичини з капустою під гострим соусом, шпарагівки,[8 - Шпарагівка – спаржа (тут і далі використані слова львівськоі говірки та злодійськоі мови Львова).] тушеноі зі сметанкою і білими грибочками, та пирога з яблук довелося взяти на себе нам із паном Бохенським. Він почервонів і шумно дихав, а я схопив келих і заховався у віконній ніші. Щоб не дуже було чути скрегіт моіх зубів…

Тим часом пан Бохенський задер підперезане пишною білою краваткою підборіддя і з войовничим гонором скомандував:

– Йдемо звідси, Ево, порядним людям нема чого робити в осиному гнізді! Ми, доню, пригріли на своіх грудях зміюку! Правду кажуть, у тихому болоті чортівня водиться! Я від тебе такого не сподівався, тому гроші на твое утримання будуть урізані до мізера! І більше ніякого Парижа, ці університети – розсадники нових віянь, які нас погублять! Одна лише мати твоя, Царство ій небесне, була у твоій сім’і птахом високого польоту і не зналася зі всякою скверною! Я ій обіцяв, що прослідкую за твоім вихованням! І я прослідкую!

Після такоі рясно пересипаноі приказками тиради пан Бохенський схопився на ноги, стиснув у руці тростину, повернувся всім пузом до доньки, і… панна Ева елегантно скинула зі свого пальчика перстеник, який у нас на чорному ринку потягнув би на цілих триста гульденів. По тому вони гонорово помарширували собі геть.

Усі тут говорили і діяли з гонором. Усі, крім мене. А де його взяти, гонор той, ніхто не каже. Вважається, що таким, як я, він сто літ не потрібний.

Може, й не потрібний, я з панами не сперечаюся. Я іх грабую.

– Я сам від себе такого не сподівався, – тихо промовив ім услід двадцятилітній панок, котрий так необачно назвав мене своім товаришем. – Не сподівався, що зможу так легко говорити людям усе, що думаю. Виявляється, правда набагато простіша за брехню.

Що ти знаеш про брехню! І про правду…

– Ти мохом укриешся, якщо просидиш тут безвилазно ще зо три тижні!

– Нехай, – махнув він рукою.

– Що нехай, що нехай?! – розлютилося щось усередині мене. – Дожився вже до мізера, скільки ще ти збираешся скніти в цій норі на радість ворогам?!!

– А вчора ти називав мій дім палацом…

– Ніби палац не може бути норою. Остання курка в пташнику знае, що потикатися в гості до пана Януша Губицького – марна справа: або він за п’ять хвилин попросить вас за двері, або взагалі не впустить. Тричі за три тижні до тебе присилали запрошення, і тричі ти відсилав посланців ні з чим. Ти ким себе вважаеш, примадонною італійськоі опери? Званий раут у вдови Агенора Голуховського, раут, від якого неможливо відмовитися, – «перепрошую, але дідич Накваші заслаб»; полювання з марша?лком[9 - Марша?лок – тут: голова Галицького крайового сейму.] і його хортами, – молодий пан, бачте, не зможе взяти участь, бо мае наглу справу. А баль у намісництві, куди потрапляють тільки вибрані, щовівторковий баль, після якого запрошені стають членами вищого товариства, – до речі, наступного вівторка запрошення вже не прийшло! – чому пан не поіхав? Бо мусив сидіти у своему палаці і в носі длубатися! Ні, щоб гонорово сісти в карету, шмагнути коней так, щоб аж піна летіла, із шиком вилізти з карети, наістися і напитися на дурняка, перекинутися в карти з поважними людьми, ушкварити кадрилю з солоденькими панянками, попутно відбиваючись від надокучливих удовиць та привидів іхніх надокучливих чоловіків, котрі за життя так часто пленталися під нашими ногами…

Я ще довго міг би провадити в цьому ж дусі, – пробивае мене інколи на словесність, як ринву після прочистки, – якби Януш у відчаі не замахав у мій бік рукою. Іншою він тримався за живіт. А що я такого сказав? Просто розлютився.

– С… скажи м… мені, звідки то все… ох, не можу… звідки курка то все може знати?

– От хай вона тобі і скаже, – буркнув я, повертаючись у свій звичний стан маломовності і невдоволеності світом.

– Ой, Мар’яне, ти коли-небудь мене вб’еш, – ледве вимовив Ян, утираючи сльози.

І то правда.

Але вголос я сказав зовсім інше.

– Оцей опікун, між іншим, терпів твоі вибрики довше за всіх, – заявив, ніби мав право щось заявляти йому. – А ти розправився з ним без найменшого докору сумління, – осудив, ніби мав право судити його. Включно з його сумлінням.

Ян, далі тримаючись за живіт, поплентався до віконноі ніші, звідки я цілий вечір недобре зиркав на світлицю, – найрозкішнішу світлицю з усіх, які будь-коли бачив. Правду мовити, небагато я бачив світлиць. Усе буди та халупи на очі потрапляли…

А майбутній законний власник ціеі світлиці, він же дідич усього маетку Губицьких, у чийому

кричущому багатстві я три тижні топився, як шкварка у смальці, узяв і радісно плеснув мене по плечу.

– Але ж ти все ще зі мною, Мар'яне! А справжні друзі пізнаються у справжніх бідах.

Для тих, хто не зрозумів, – це він про мене.

– А панянка Ева? – витяг я останню карту з рукава. До туза ій бракувало не мало не багато – тринадцять очок. Перстеник зрадливо блиснув на чорному фортепіано.

Не те щоб я був зовсім байдужий до принад ціеі панянки. Просто чомусь кожного разу при згадці про неі перед моіми очима виростав майже середньовічний замок іі батечка, який дістанеться в посаг чоловікові панни, й у якому я не відмовився б погуляти хоч із годинку десь під ранок, коли вся сторожа спить найміцнішим зі своіх снів… А той, хто мав би стати невдовзі отим самим законним чоловіком, бере і виганяе іі зі свого дому. Разом із батечком, принадами і майбутнім посагом!

А ви питаете, чому я стою тут і стиха звірію?!

– А що Ева? – він подивився слідом за мною у вікно тужливим поглядом в'язня-смертника. Коні виглядали так само гоноровими, як хазяі, і вивозили бричку за ворота, показуючи нам своі дупи, мов недосяжний тепер палац Бохенських… – Бачив, як закопилила губки? Думала, побіжу за нею, на коліна впаду, проситиму, щоб повернулася… Раніше побіг би. А тепер… Не хочу нікого бачити, не хочу, щоб мене хтось бачив, нічого не хочу… Змінився я настільки, що сам себе не впізнаю.

Ага. І я змінився. А тепер стовбичу тут і гадаю, як би знову змінитися так, щоб упізнати себе колишнього.

– Не треба мені з'являтися з тобою на людях, от і все, – почав я.

Та й не тільки на людях. Наодинці з тобою мені теж не можна знаходитися. Здоров'ю шкодить.

– Цураються твоі знайомі мене, як чуми, – одним махом перехилив я водицю з келиха до горла. – Послав би ти мене вівці пасти, чи що…

Казала бабуся онучку: не пий водиці в розкішних світлицях – осликом станеш. Не послухався онучок, випив.

Обпалило, залишивши по собі присмак трунку.

А Ян, звично пропускаючи моі слова повз вуха, тримав руку на моему плечі і вдивлявся у

вікно.

Такий собі рудоволосий пуцьвірінок із ластовинням і пушком під носом та на підборідді. З таких пуцьвірінків зазвичай виростають здобні пухкенькі рожевощокі мамині пестунчики. Якщо спершу їх не змусять умитися кров'ю. Ось тоді вони дорослішають. І стають дикими. І вважають, що їм дозволено тримати руку у вас на плечі і несамовито вдивлятися у вікно. Руку з глибокими слідами від мотузок на зап'ястку…

– Якщо і ти мене зараз залишиш, Мар'яне…

Я смикнувся – і білу, делікатну, занадто тонку для штивного манжета кисть моментально звіяло з нагрітого місця. Плече як-не-як мое.

– Якщо пан не мае чим зайнятися, окрім споглядання місяченька і зірочок, то я з дозволу пана піду пошукаю собі цікавіше заняття.

Він усміхнувся і запитав.

– І що ти збираешся робити, мій роботящий друже?

Я безстрашно поставив ногу на килим з довжелезною шерстю і, як належить вовку, огризнувся:

– Для початку спалю твій палац.

Він засміявся. Не повірив.

2

Новий день розпочався напрочуд тихо. Напрочуд – лихе слово. Усе, що не вкладаеться у звичні рамки, усе, що дивуе, як правило, добром не закінчуеться.

Але цього ранку, геть забувши про це правило, я спокійнісінько зішкрібав зі своіх пречудових щічок щетину. Робив це вузенькою бритвою зі срібним руків'ям. Подарунком. Не повірите, як ним легко і просто підріза?ти людям горлянки. Тому я не підпускав до себе цирульників на гарматний постріл.

Обсушивши підборіддя, я взяв із шереги мацюпусіньких пляшечок, насильно втиснутих мені милосердним паном, найменшу й обережно принюхався. Гидота! Мар'ян Добрянський

без усіх ваших хитрощів вродливець хоч куди! Я пильно придивився до свого відображення.

Треба сказати, дзеркала робили тут велетенськими, майже до підлоги, щоб, мовляв, людина могла побачити себе у всій своїй красі.

Я побачив. І відкинув подалі бритву, котра раптом зробилася надто небезпечною.

Не вписувалася ця людина в позолочену оправу люстер, морщилася глянцева гладінь овалу, коли цей чоловік вторгався на іі територію.

Середнього зросту, худорлявий, із міцними раменами, чіпкими руками, вузькою таліею і трохи зігнутими в колінах ногами – звичка, якоі я ніяк не міг позбутися, хоча тут не доводилося ні від кого тікати. Хіба що від дзеркал.

Обличчя ж – як обличчя. Збите з тих самих, що й у всіх, кісточок, обтягнуте тою самою, що в усіх, шкірою, десь вужче за інші, можливо, темніше, а можливо, шорсткіше… Уся права щока до нижнього краю щелепи густо поцяткована чорними крапками – дрібками вугілля. Ним один жартун зарядив свій дробовик і вирішив перевірити винахід на хлопцеві, який пробігав неподалік. Постріл викликав бурю реготу. Жарт – не жарт, коли нема над ким посміятися…

А виповнилося цьому відображенню двадцять три роки роки. І тільки такий, як Ян, міг не розгледіти в ньому чужинця.

Ну ось, про вовка помовка! У двері затарабанили і пролунав бадьорий клич:

– Ти спиш, Мар’яне? Вставай!

У цьому палаці і плюнути не було де! А як тихо починався день!

– Сплю. І дуже не люблю, коли мене будять.

Це означало: ласкаво просимо, найясніший пане, заходьте, не кремпуйтеся. Саме так переклав моі слова Ян, ступаючи досередини і без зайвих церемоній витягуючи на світ Божий мій парадний стрій. Щасливий такий, зарум’янілий, захеканий… І з синьою смугою на шиі. Душили його старим облупленим ременем.

– Що це означае? – спробував запротестувати я.

– Їдемо на став! У Заліжці!

Парадний стрій складався з латаноі-перелатаноі полотняноі сорочки, шкіряноі камізельки,

брудно-сіроі куртки на собачому хутрі і такого ж веселого кольору панталон зі сукна. Усі намагання Яна поправити жалюгідний стан мого гардеробу в мені тільки підсилювали ніжні почуття до останнього.

Уявіть тепер, як боляче мені було побачити свою рідну одежинку недбало розкиданою по ліжку.

– Я дуже перепрошую, але пан, певно, забув, що на час мого перебування тут передав цю кімнату в повне мое розпорядження?

Коли хотів, я міг бути люб'язним до нудоти.

Ян, вилазячи з-під ліжка з чобітьми в руках, справедливо оцінив цей мій талант і відповів не менш люб'язно:

– Маеш бути готовий за три хвилини.

Чи мав я вибір?

…Цього ранку ми вирушили до нашого південного сусіда, позаяк із західним розсварилися вчора остаточно і безповоротно.

Треба сказати, володіння графа Володимира Дідушицького вражали розмірами і багатством кожного, хто мав необережність порахувати морги його землі, кількість його палаців і, звісно, усе те золото, яке стікалося до нього широкими ріками з трьох неозорих імперій: нашоі, Пруськоі та Російськоі. Виходило за підрахунками наших арифметорів, які спали й бачили це багатство в себе в кишенях, більше семи мільйонів золотих ринських![10 - Золотий ринський – грошова одиниця в Австро-Угорщині, назва похідна від «золотий рейнський», тобто гульден.] Подейкували, що ще не родився на Галичині поляк, багатший за цього графа. Вдало одружувалися у його роді, ой як вдало, на відміну від декого.

Особливо завзяті з моіх спільників не тільки в думках марили, а й наяву кидали ласі погляди на резиденцію Дідушицьких на вулиці Курковій.[11 - Вулиця Куркова – теперішня вулиця Лисенка (тут і далі – у Львові).] На балях там не раз лунала пісенька про пеняцького пана, який мае хатинку в столичному королівському місті. Але сторожа в тій хатинці була така, що цісарю і не снилася!

А Пеняки – он вони, рукою подати. Найбагатше, між іншим, з усіх його сіл. І, як переказували люди, там і охорони було менше, та й сам граф приїздив сюди не так уже й часто…

Ох, не в найгіршому місці я опинився три тижні тому. Роботи тут непочатий край, усі

навколишні палаци аж просилися, щоб до них завітав такий гість, як я…

Чому ж я почувався закутим у кайдани?

Тому що поруч їхав мій конвоір, який навіть не здогадувався про свою роль…

Зазвичай у поїздках він безупинно щось розповідав, я пробував пропускати його балаканину повз вуха, але це не допомагало. От і зараз він занурився в спогади, поплескуючи свого гнідого по шиі.

– Мама нікуди мене не відпускала від себе. Вона все боялася, що зі мною щось трапиться. За мною ходили назирці всі: нянька, гувернер, учителі, управитель, сторож, тато, мама, а я весь час намагався від них утекти. Тільки в Броди мені дозволялося їздити з батьком, коли той мав там справи. Тато залишав мене на одного діда, який дуже мене любив і дозволяв удома робити все, що душа забажає! Я перевертав його хату догори дригом! Коли він помер, тато дуже плакав, і більше мене із собою ніколи не брав туди… Тому я завжди тішуся, коли випадає нагода податися в мандри!

На горизонті з’явилися Пеняки. Розкішна магнатська резиденція вабила до себе не тільки розкішне панство, а й таких, як я, простих і скромних злодіїв…

А Янек не вгамовувався.

– Я маму не виню: вона вже втратила двох дітей. Одна дитина померла після народження, другу вкрали, щоб продати циганам. Так кажуть. Це був хлопчик, він мав тоді п’ять років, і в мене зараз міг бути брат, на два роки старший за тебе. Мама говорила, що він був копія тата, і завжди плакала при цьому. Я так собі думаю, якщо в мене від тата тільки колір волосся, то він мав би бути геть рудий, кучерявий і зеленоокий… Дивись, нам уже відчиняють ворота!

Я зітхнув. Через те, що можна було забути на якийсь час про історію його роду, і через те, що відкрилося моїм очам…

Палац його світлості графа Дідушицького! Одна опора тутешньоі бічноі брами, що вела до фільварку,[12 - Фільварок – у XIV–XIX століттях панський сільськогосподарський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво збіжжя для продажу.] коштувала дорожче від льокалю[13 - Льокаль – ресторан, шинок.] вуйка Фонся, узятого разом з нами, меблями, посудом, відвідувачами і котом Струделем!

На вершині пагорба, у неймовірному ландшафтному парку з доріжками, ліхтарями, альтанками, озерцями, гірками і водоспадиками, стояв найбільший палац Галичини. Якби мене Фонсьо не натренував завжди поводитися відповідно до ситуаціі, я б заплакав.

Величезна кам’яниця на два поверхи, з мансардним дахом, двома бічними крилами, в одному з яких уміщалася ціла каплиця, і стількома фігурами на фронтоні, що я змучився рахувати, – ця розкішна хатинка наблизилася до нас і запишнена стала на сходах фігурою свого управителя, слава Богу, не кам’яною!

Ян пояснив причину нашого приїзду і відмовився від запрошення вшанувати своєю присутністю головну хатинку пеняцького пана. Йому було не до того, а я втішився, що не побачу всіеі краси зсередини. Зблизька. На відстані витягнутоі руки. Бо рука може здригнутися і ненароком поцупити те, що погано лежить.

Удалині в зе?лені губилися ряди стаень для коней, манеж, дровітні, різні служби[14 - Служби – тут: господарські будівлі.] і… фігура Святого Яна Непомука, якому мають молитися на роздоріжжях усі подорожні, щоб іхня дорога була щасливою. Діва Марія біля палацовоі каплиці сумно схиляла свою голову.

Я скочив на коня і пропустив попередження повз вуха…

Погода зіпсувалася. Став у Заліжцях – безмежний, схожий на море, яке я бачив тільки на картинах, – зустрів нас сталево-сірою водою, сивою мжичкою і великими хвилями, які змінювали свій напрямок залежно від вітру. Наче підсміювалися над нами: спробуй, наздожени…

Не терпів я мжичок майже так само, як розкішних світлиць. Серед тих і інших дуже легко, загавившись, нарватися на ворога.

Але я вже згадував, що Ян був диким і, по-моему, не помічав загрозливого плюскоту води.

– Ось побачиш, – загорлав він мені на вухо, намагаючись перекричати вітер, – незабаром я переплюну найпрудкішу рибу в цій калюжі!

– Усім панам і ім подібній тварі в таку погоду треба сидіти дома, – пробурмотів я. І ніби тихо, а почули.

– І тебе переплюну, Томо невіруючий!

Я передумав відповідати. І взагалі передумав сюди іхати. Головне – вчасно.

Ми зупинилися край берега. Ні, сьогодні я у воду не полізу! Лізь сам, відважний ти мій, а я… я посторожу коників.

– Тепла, – повідомив Ян, зануривши пальці в стрімку безбарвну хвилю.

Дякую! Я зіщулився і підняв комір куртки. Ми якось тутечки переб’емося, з кониками і камінчиками.

Та він уже роздягнувся, залишившись в одних підштаниках і з золотим медальйоном на шиі. Я негайно вп’явся поглядом у найближчий валун, ніби той міг мене врятувати.

– Знаю, тобі не до душі ці прогулянки, але ти обіцяв! – плескаючись на мілині, як пуголовок, нагадав мені останній з роду Губицьких. – Ти ж розумієш, що я мушу навчитися, мушу… мушу.

Ну, розумію, ну, обіцяв! То й що?

Він обтер рукою смішне білобрисе лице і тоном цісаря мовив:

– Проси, що хочеш. Я домовлюся з тутешнім магнатом, він мені не відмовить! Зажди. Я вже знаю, що тобі подарувати. Оту все… ох, всезнаючу курку з мого пташника, ви з нею дуже схожі!.. – він розсміявся, ляскаючи рукою по воді. І раптом, описавши дугу, зник навзнак під хвилею. Стрімкою і безбарвною. Забув, що реготати тут мають право лише вода та вітер.

За мить, коли над водою з’явився рудий чуб, я крикнув у наіжачену мжичку:

– Хочеш жити – греби!

Я справедливо гадав, що за чотири дні можна навчитися не тільки плавати, а й у цирку виступати. Навіть якщо ти ведмідь. І не моя вина, що дехто боявся лізти у воду навіть до пояса.

Тим часом поєдинок людини із хвилями і вітром – запеклий, шумний, білопінний – тривав без жодних правил, і не знайшлося поруч секундантів, котрі відновили б зневажену справедливість…

Точніше, один такий секундант ошивався неподалік, але був у цей час дуже зайнятий. Стояв собі на камінчиках серед коників і думав: ось зараз усе закінчиться, і видасться раптом, що не починалося зовсім. Сплески і викрики людини, що захлиналася на його очах, не долітали до його вух, і навіть мовчазні свідки-хмари, що почали потроху розходитися над ставом, дивувалися тому, що бачили.

Та ось мокра голова з’явилася над поверхнею і більше не занурювалася у глибину. Невміло, по-собачому загрібаючи воду, людина рвонула до берега.

І я зрозумів: ніщо не закінчиться. Не тут і не зараз. А може – ніколи й ніде. Не закінчиться

принаймні для мене. А десь глибоко-глибоко, на денці чорноі, як сажа, душі щось полегшено зітхнуло. Зовсім тихесенько.

Обдираючи руки об гальку і щохвилі спльовуючи воду, Ян переможно провістив:

– Ти б-бачив… бачив?… Я п-поплив!

Він каркав щось іще таке ж розумне, коли я, за три кроки опинившись біля нього, здер із себе куртку і взявся розтирати задубіле тіло.

Тільки камінь знав, чого мені це коштувало.

Добре-таки ним теліпало, але в почервонілих очах горів тріумфальний вогонь, який не міг загасити навіть мій понурий вигляд. Його одяг я вже тримав у руках, шовкова сорочка і такі ж ногавиці, що, може, й додавали лоску, але зігріти в таку погоду не могли. Я одягнув його, а зверху накинув коц,[15 - Коц – ворсовий пристрижений однобічний килим з вовни, тут: шерстяний плед.] який передбачливо захопив із собою – і все це без жодного злого слова.

Ян, трохи очунявши, теж підмітив у моій поведінці не властиві мені риси і, клацаючи зубами та безсоромно висячи на мені всю дорогу до коників, хитро закинув:

– Що з тобою, Мар’яне? Невже настрашився? За мое життя? Ну ж бо, признавайся!

Він штурхнув мене в бік, і я ледве стримався, щоб не пришпилити його ліктем до камінців. Теж мені герой… підмочений.

– От тепер я б від них утік, – заявив він твердо, коли я підсаджував його в сідло.

Недоумок! Я мало не випустив його з рук.

– Правда? – зупинив він на мені змучений погляд.

– Додому час, – відповів я собі під ноги. – Шлях неблизький…

А що ще я міг відповісти?

Три тижні тому трое озброених вершників перестріли його край лісу неподалік Поникви, куди Янек в один і той самий час по одній і тій же дорозі іздив у гості до свого опікуна, а точніше – до його доньки, з якою був заручений уже майже рік.

Перш ніж схопити, вони побавилися трохи з ним, як кіт із мишею. Навіть дозволили вирватися і дременути геть. Але дорогу йому перекрив став, на протилежному березі якого стояв палац Бохенських, той самий, схожий на замок. І якби він стрибнув тоді у воду, його

б, можливо, не наздогнали по сьогодні.

Двічі недоумок! Невже б вони дозволили йому вирватися і добігти до ставу, якби точно не знали, що жертва не вміє плавати? І що в палаці-замку не буде на той час людей, бо всі зберуться біля костелу на святкову службу…

3

Я, здається, згадував, що мені всюди ввижаються вороги. Чекайте – і дочекаетеся…

Три тижні, протягом яких я посилено вкривався нальотом пристойності й гарних манер, зійшли як з гусака вода, а з пива – пінка. Я жваво шпурнув на підлогу білюсіньку подушку, до якоі ще секунду тому любенько припадав щокою, і, копнувши покривало, вилетів до коридору.

Довкруж стояла спокійнісінька, сонна тиша… Темінь тут стояла, дідько б іі забрав!

Я навпомацки добрався до галереі, почекав на щось, навіщось понюхав повітря і… стрімголов скотився сходами в передпокій.

З розгону вперіщившись у перший-ліпший кут і згадавши всіх родичів з вуйком[16 - Вуйко – загальновживане на заході Украіни звертання замість слова «дядько» (як член родини чи незнайомий чоловік) або «пан»; традиційно походить із часів Киівськоі Русі.] Фонсьом включно, я подужав із іхньою допомогою коридор і влетів до бібліотеки на одній нозі. Друга нога, мабуть, образившись на мене і на той кут, відмовлялася працювати. Але що нога!

Вогонь підморгував мені з найближчого стелажа і, вдоволений, хрумкав сторінками.

Треба сказати, що іхня бібліотека – це таке місце, де зберігається багато непотрібного паперу. Для чого зберігається, особисто мені вияснити не вдалося.

Я підбіг до вогнедишного стелажа і спробував зрушити його з місця, бо за ним стояв ще один стелаж, а далі – ще, і якщо іх усіх підпалити, цей вогник двадцятьох таких, як я, підсмажить майстерно. Біфштекс із кров'ю. Вуйкові Фонсьові сподобалося б.

Але повірте, каміння легше за книжки. І воно не горить.

Вихопивши з каміну залізний прут, я підважив ним перший стелаж. Висока – під стелю – махіна гойднулася і, крекчучи, повалилася вперед на стіну, збивши дорогою гарну

бронзову люстру і розламавши навпіл картину над каміном. Теж, мабуть, гарну, – я не став уточнювати, а рвонув на себе гардини.

Пишні, оксамитові – а я іх простими, шорсткими, зашкарублими руками – і по танцюючих жовтогарячих зміях. Як по жирних зубастих щурах. Або по сумлінню, яке нині не в моді. У таких, як я.

Пам'ятаю дим, жар, іскри і попіл. Пам'ятаю забиту ногу, якій дуже не подобалася моя біганина. Пам'ятаю воду, що лилася на мене. Більше нічого не пам'ятаю.

…Спочатку отямилося мое чуття, а вже за ним я – глибокошанований і вельмиповажний пан Мар'ян Добрянський. Правда, вшановували мене більше пси в підворіттях, а поважали круки на звалищах, але я тим не переймався. Я взагалі-то був мирним батяром. Якщо не підходити близько.

Чуття підказало мені, що поруч е щось живе, і я, недовго думаючи, метнувся в той бік, згріб це «щось» в оберемок і, закинувши йому голову назад, притис коліном до ліжка. І аж тоді розплющив очі.

Коли ви спите, з вами можуть зробити будь-яку капость. Тому необхідно або зовсім не спати, або прокидатися так швидко, щоб іншим разом тебе, сплячого, обходили десятою дорогою.

Але цього разу, коли я розплющив очі, мені красиво так заіхали в писок. Образно мовлячи. Тому що Ян, витріщившись на мене схибленими очиськами і дихаючи через раз, не годився для опору. Він узагалі ні на що не годився після мого ніжного привітання.

Я голосно вилаявся, ухопив подушку і зацмулив нею у вікно. Дарма. Треба було терміново когось прибити, щоб заспокоітися.

– Нічо-ого собі-і… – захоплено загуло збоку. – Як ти… ні, як у тебе так… Я ж навіть не встиг налякатися… Слухай, а навчи мене, га? Я так не вмію.

Ще б пак. Тебе будили татусенько з мамусенькою, ніжно цілуючи, а мене – копняк під зад. Або відро студеноі водиці. Або… Та хіба пригадаеш усі можливі способи зустрічі нового дня?

Отак, тихо скаженіючи, я сидів на ліжку і пробував зрозуміти, чому мені так пекельно гаряче, якщо я зовсім голий. І навіть не пробував зрозуміти, як почувався Януш Губицький, коли його привезли з лісу три тижні тому.

Довкола нього бігали тоді всі разом із опікуном і мопсом опікуна. Приватний бродівський лікар – на думку Бохенських, найкращий в окрузі – скривився, побачивши пацієнта, обережно підняв плахту, у яку той був загорнутий, швиденько призначив якісь пілюлі і мазі, за якими треба було посилати до Відня, і змився разом з опікуном. Ключниця після іхнього відходу скасувала все та послала за бабкою-знахаркою в село. Та наварила відварів і пояснила служницям, як ними послуговуватися.

Тутешня челядь любила свого пана і зробила все, як веліла бабка, хоча всі заслуги згодом дісталися приватному бродівському лікарю. Уже через тиждень пан звівся на ноги, а через два потягнув мене плавати і кататися верхи. При цьому пропонуючи за порятунок свого життя золоті гори.

Ні словом не обмовившись, як йому було лежати замотаним у ту плахту три тижні тому…

– Тебе обтерли горілкою, – обережно пояснив Ян, тримаючись від мене на безпечній (на його думку) відстані. – Ти, гм… дещо підгорів.

– Чи я вас просив?

Ян подумав-подумав і підійшов ближче.

– Ти врятував мій дім… як раніше вирятував мене… від лютоі смерті. Ти нічого не хочеш взамін – це твое право, але я мушу тобі якось віддячити! Я теж маю на це право.

Ой не знаеш, що кажеш, юначе!

– Піди втопися.

– А знаеш, що мені щойно спало на думку?

Позбутися його не так легко, як здається на перший погляд.

– Я досі не знаю про тебе геть нічого. Де твоя сім’я, звідки ти родом, чим займаешся? За ці три тижні ти нічого мені так і не розповів про себе.

Овва. Знову мені затопили в пику. Раніше я такого нікому не дозволяв.

Раніше я був молодим. Зараз я почувався таким старим, наче триста років жив на цій землі. Триста марних років.

– Боюся, ти невдовзі сам про все довідаешся.

Ян якось дивно на мене глянув. Неначе вперше помітив щось незнайоме, незвичне.

Важливе. Ось так.

…До нас іхала поліція. Як для чого? На посиденьки!

Не знаю, як вас, а мене, наприклад, хлібом не годуй, а дай погомоніти з сальцесонами[17 - Сальцесон – поліціянт.] про високі матеріі.

Саме тому я вже із самого ранку приготувався до урочистоі зустрічі представників милоі всім галичанам влади, розмазавши по фізіономіі всю радість, яку зміг у собі нашкребти з цього приводу.

А Януш Губицький потягнув мене на згарище. На пошуки вцілілих книг.

Я і книги! З вікна можна випасти зо сміху. Але все-таки краще возитися з обгорілими папірчиками, аніж із обгорілою душею. Менше смороду.

Явище було вражаюче. Величезна зала, вікна-арки, витіювате ліплення над карнизами, янголи на стелі – й обвуглені стіни. І попіл, товстий шар попелу на підлозі.

Я витягнув навмання одну книжку, яка ще трималася купи. Але то тільки на перший погляд. Сторінки витончилися, згорнулися і звисали чорними клаптями. Можна було ще де-не-де розібрати окремі букви і навіть слова, але покажіть мені ідіота, який буде цим займатися.

Я подумав, що, можливо, тут зберігалася пам’ять тисячоліть, а іі в одну ніч – на попіл.

Я пожалів, що не торкнувся ціеі пам’яті тоді, коли вона ще жила.

Я зовсім не здригнувся, коли Ян зойкнув і кинувся розгрібати хрусткі білувато-сиві могили книг. Ті зітхали, здіймаючись угору від одного його доторку, і, покрутившись вихорцями попелу, з ледь чутним тріском опускалися назад у товстенний шар смерті. Немов потривожені душі невинно загиблих.

Та, котра звалася колись книжкою, випала з моіх рук.

На небесному склепінні заскреготіло сонце – й охнула вслід йому земля. А значить, лихо не за горами…

– Нема…

– Чого нема? – якомога байдужіше перепитав я. Байдужість завжди вдавалася мені

найкраще. А от щось інше… милосердя, скажімо, чи співчуття… з цим були проблеми…

– Документів. Татових документів.

А-а, всього лиш…

– Він зберігав їх тут. Говорив, що тайники для того й існують, щоб їх грабувати, а тут, серед тисячі книжок, ніхто їх не знайде.

Знайшли ж…

– Вони були складені в одному великому конверті…

У синьому такому, із червоною міткою на куті.

– …і запечатані сургучем.

А на сургучі – герб. Корона, балки і страусове пір'я довкола срібного собаки. Ну не можуть шляхтичі не ліпити свій герб на кожному папірчику!

– Це ж треба, щоб пожежа почалася саме тут?!

Отож-бо й воно. На диво розумні у вас пожежі. Самі починаються, та ще й точно знають, звідки починатися…

Влетіла Марічка і, сплеснувши руками, заторохкотіла:

– Приїхали, мій пане, а поважні які, як індики! Отой, що три тижні тому тут був, якогось головного з собою приволік і ще двох із фузіями.[18 - Фузія – мисливська рушниця, тут: довгоствольна зброя (пол.).] А правда, допитувати будуть? Усіх, чи кого підозрюють?…

«Головного» звали Філіп Залеський, був він не більше не менше, а австрійським намісником Галичини. Але його можна було не боятися. Увесь його занепокоєний вигляд говорив вам, що він переймається щонайперше благополуччям держави, а не вашою скромною персоною. Той, хто був тут три тижні тому, – бродівський комісар, чолов'яга з червоною пикою, настовбурченими вусами і напруженою складкою між бровами… Думати, мабуть, любив.

А от третій, котрого вони із собою приволокли…

Ми пройшли до вітальні, і поки тривали взаємні привітання, я акуратно повкладав у копи[19 - Повкладати в копи – обдумати.] те, що бачив, і дійшов висновку, що темна комірчина вуйка Фонся таки краща. Там таких-от хатраків[20 - Хатрак – агент поліції.] на

дух не переносили. Замаскований під простого павука,[21 - Павук – рядовий поліції.] отой третій, із чорними очима, чорним волоссям і чорною борідкою, нагадував езуіта, який дав обіцянку давити всяку нечисть до гробовоі дошки. Як таких тільки земля носить?

Четвертий павук стояв на чатах біля дверей. Утікати було нікуди.

– Отож, дорогий мій пане Губицький, я почну прямо, без зайвих слів, – розпочав намісник, коли ми всі повсідалися. – Я приіхав сюди особисто, тому що мій батько, Вацлав Залеський, теж був патріотом своеі вітчизни, як і Генріх Губицький та його батько, і багато інших поляків. Революція поставила Вацлава Залеського на чолі нашого краю, а коли його, романтика до глибини душі, відправили через рік у відставку, він теж уповні відчув усю несправедливість життя. І я досі впевнений, що його отруіли на засіданні уряду, де він захищав до останнього справи своеі Галичини…

Єзуіт поруч кахикнув, намісник підскочив і, зрозумівши, що сказав не зовсім те, що слід говорити очільнику австрійськоі крайовоі адміністраціі, почервонів, як у нас кажуть, по самі… вуха.

– Сподіваюся, однак, що все, що ви тут почуете, залишиться між нами. Наш візит неофіційний, тому тут немае вашого опікуна, пана Бохенського, до якого ми вирішили поки не звертатися, повідомивши насамперед суть справи вам. Вашого товариша ми теж попросили б залишити нас… наразі.

– Ні, ваша світлосте! – аж надто швидко відмовив наміснику у його законному проханні Янек. – Він буде присутній при нашій розмові.

А жаль. Я вже було повірив, що з цієі пастки можна вибратися живим.

– Ваше право. Тоді… тоді я продовжу. До нас надійшов тривожний сигнал, і я сподіваюся, що ви дасте мені спростування.

– Тривожний сигнал?

А хіба ти не знав, юначе, що у твоему домі – лихо?

– Саме так. Бродівський комісаріат поліціі отримав анонімного листа, у якому було повідомлено, що ваш батько не отримував цього маетку в спадок, а здобув його незаконним шляхом, знищивши двадцять років тому всіх свідків і заволодівши майном шляхтича Анджея Губицького і його іменем…

Мала бабусенька сірого козлика…

Янек повільно встав.

– Розумію, що доброзичливців всюди вистачае, і пан комісар не звернув би на анонімку уваги, якби разом із нею не було вкладено цього конверта з російським штемпелем, датованого вереснем 1866 року і адресованого Генріху Губицькому, вашому діду, у Краків. Усередині був лист-відповідь на запит щодо його сина, поручника Анджея Губицького, який як повстанець брав участь у боях із російською армією в Королівстві Польському під містечком Сураж Вітебськоі губерніі, де і загинув у шістдесят третьому році, тобто двадцять три роки тому. Таким чином, він аж ніяк не міг бути вашим батьком.

– Нічого не розумію… – Януш був непорушний, як статуя на Ринку. Тільки морських потвор біля підніжжя не вистачало…

– Прошу ознайомитися… – Намісник простягував пожовклі від часу папірці поблідлому, мов вапно, Янушу. – Ви можете переконатися самі, що…

– У чому я маю переконатися?

Морські потвори зараз справді були б незайві. Якщо вміти ними керувати…

– Ми, звісно, перевіряемо цю інформацію і збираемося надіслати повторний лист-запит до російського військового командування. Ця справа знаходиться на особистому контролі директора поліціі, – він скосив очі на езуіта. – Але, самі розумієте, на це потрібен час, а у світлі останніх подій, які спіткали вас і ваш маеток, маемо бути дуже оперативні і випереджати злочинців. Поліцію часто звинувачують у надто повільній реакціі на запити сучасності…

– Які запити? Ви говорите про мого батька!

Намісник витяг іще один папірець, з усього видно, написаний недавно, і зачитав:

– В анонімці нам порадили відшукати записи, зроблені Анджеем Губицьким перед його від’іздом до Росіі, і порівняти із його почерком на пізніших документах, написаних після осені 1866 року, – письмових розрахунках із закупниками зерна, а також на розписках, які він дае кредиторам. Ми підняли архів Ягелонського університету, знайшли зразки його почерку і порівняли іх. І смію вам сказати, що це два різні почерки і підписи двох різних осіб. Прошу, прошу подивитися…

Ян узяв папірці, але, здається, нічого в них не бачив.

– Справжній Анджей Губицький, одружений із панею Ядвігою, уродженою Свіжавськи, справді мав сина, якого, як вам відомо, викрали потім за нез’ясованих досі обставин, але тоді він залишив його в Кракові немовлям і пристав до заколотників. Як вам відомо, – він збадьорився і голос його зміцнів, – це повстання завершилося нищівною поразкою

польських сил, залишки яких, користаючись милосердям найяснішого цісаря[22 - Цісар – назва імператора Австро-Угорщини.] нашого Франца Йосипа Першого, який амністував повстанців… – Ще один швидкий погляд у бік езуїта: тепер я все правильно сказав, чи не так? – …перебралися через кордон у Галичину. Цілком можливо, що серед цих заколотників був і наш злочинець, який утерся до поручника Губицького в довіру, силою чи обманом витяг із нього інформацію про його сім'ю і маеток у Накваші, і, повернушись сюди та скориставшись тим, що на наших теренах пан Губицький досі ніколи не був, привласнив собі його ім'я і майно. Ви не знаете, наскільки злочинці можуть бути винахідливими і…

– Які злочинці? Мій батько – Анджей Губицький, і помер він у власному домі через п'ятнадцять років по описаних вами подіях у Росії!

– Так, Яне, Анджей Губицький міг би бути вашим батьком, якби він був у країні. Але в той час він уже був мертвим. А через три роки після його смерті, восени шістдесят шостого, до Накваші приіжджае самозванець, який і займае його місце. Ви тоді тільки народилися, ви не можете пам'ятати, як усе було, а от ваша мати, пані Ядвіга Губицька, – як вона погодилася прикривати злочинця стільки років і вас виховувати в брехні?…

– Хвилиночку! Ви помиляетеся! Повстання закінчилося в шістдесят четвертому році, і мій тато одразу повернувся додому! Ми з ним схожі як дві краплі води!

– Напрошуеться едине пояснення… Ви впевнені, що не хочете обговорити це наодинці?…

– Впевнений, ваша світлосте!

– Напрошуеться едине пояснення: ваша мати, не дочекавшись повернення законного чоловіка, скоюе гріх, а потім, вчасно отримавши цього листа, вигадуе спосіб, як приховати наслідки гріхопадіння, уже досить помітні. Вона нікому, окрім свого спільника, про цей лист не повідомляе, а переіздить з ним із Кракова до Накваші, де демонструе світові батька своеі дитини, який у буквальному сенсі цього слова займае при ній місце законного чоловіка! До Кракова вони так ніколи і не повернулися.

– Ви забуваетеся! Моя мати була чесною жінкою шляхетного походження, і не вам кидати на неі тінь ганьби!

– Я не кажу, що все було саме так. Я висуваю припущення. Можливо, не отримуючи вісточок від нього, пані Ядвіга вважала свого чоловіка мертвим, можливо, ваш старший брат, уже доволі дорослий хлопчик п'яти років, міг завадити планам злочинця, бо називати чужого чоловіка татом дитина навряд чи погодилася б. Тому злочинець, збиравшись зайняти місце дідича Накваші, викрав із ціею метою вашого брата, щоб таким способом залякати вашу матір і змусити іі підіграти йому, – це знае зараз тільки Господь Бог!

У Бродах говорять, що ваша мати мало куди звідси виіжджала, не ходила на прийоми, у

себе нікого не приймала і практично сиділа безвилазно в цих стінах. Пані Ядвіга із самого початку могла бути свідомою співучасницею цього злочину, а потім іі замучили докори сумління, а можливо, самозванець насильно втримував іі від зізнання… Але знову ж таки, ні його, ні іі вже немае серед живих. Колишній управитель маетку теж безслідно зник. Б'юся об заклад, що навіть бабка-повитуха, яка приймала пологи, теж кудись поділася. Не залишилося нікого, хто би щось знав про ті подіі. Хіба це не дивно?

Це хто ж вас напоумив ворохобити справи такоі давності? Хтось, хто, певно, довго пантрував[23 - Пантрувати – вистежувати.] усю цю сімейку і вдень і вночі, і в спеку і в холод, вичікуючи… Як я, наприклад.

– Ви збожеволіли… – Януш повільно сів.

– Ні, його світлість цілковито при своему розумі, – допіру заговорив отой хатрак, схожий на езуіта, через якого я усміхався у своі неіснуючі вуса. – Повторюю: усе, що ви тут почули, – це лише наші припущення. Поза сумнівом лише одне: двадцять років тому тут, у цьому домі, розігралася трагедія, і хоча ціею справою займалася і наша, і бродівська поліція… – Цього разу погляд езуіта прикипів до комісара з червоною пикою, і зморшка між бровами в того поглибшала… – винні досі не покарані. – І раптом, нахилившись уперед: – Ви не знаете, хто міг прислати нам цю анонімку? У вас немае ніяких припущень?

– Не в тому суть, хто іі написав! – втрутився його світлість, і езуіт тільки мовчки зміряв його поглядом. – Важливо, щоб громадяни нашоі держави знали, що жоден злочин не залишиться безкарним!

Янек раптом знайшов у собі сили в'ідливо поцікавитися в державних службовців:

– І ви робите такі висновки на основі якихось анонімних листів і конверта з нечітким штемпелем? Я впевнений, що це підробка!

Вони перезирнулися між собою. У мене засвербіло в носі, але я не наважився поворухнутися. Навіщо зайвий раз нагадувати великим світу цього про свою нікчемну присутність?

– Ну що ви! У нас е ще один документ, датований вереснем шістдесят шостого! – завзято вигукнув намісник. – Ми знайшли його в архіві дирекціі поліціі. Це клопотання дружини такого собі Михайла Добрянського, помічника друкаря з Личакова, якого підозрювали у викраденні вашого малолітнього брата. Вона просить розібратися в цій темній справі тодішнього начальника поліціі пана Антонія Гаммера. Жінка описуе, як іі чоловік познайомився з начебто Анджеем Губицьким за дивних обставин, коли той, брудний і зарослий, у селянському одязі, але зі зброею, зупинив Михайла посеред дороги з Бродів і

попросив його довезти возом до міста, а вже там напав на наряд поліції, який проводив обшук у домі Михайла Добрянського. Це сталося наступного ранку після викрадення вашого брата, коли перевіряли всіх можливо причетних до злочину. Що найдивніше: жінка пише, що чоловіки виглядали як давні товариші, хоча щойно познайомилися. Ви уявляете: польський шляхтич затоваришував із сином якогось торговця гречкою з передмістя, мало того, з русином!? Уже одне це е підозрілим! А якщо вони були знайомі раніше? Якщо вони спільники, і наш злочинець найняв Михайла Добрянського, щоб той викрав дитину Губицьких, а дружині розповів байку про шляхтича, який начебто вернувся за три роки з російського полону? Про це ми теж не довідаемося, бо ані Михайла Добрянського, ані його дружини Софіі знову ж таки немае в живих. І загинули вони за вкрай дивних обставин… Виглядае, ніби хтось замітав сліди, усуваючи свідків і можливих…

Головний столичний поліціянт перебив його:

– Викрадач дитини явно переслідував якусь мету. Яку – ми не знаемо. Навряд чи цією метою було збагачення від продажу дитини циганам. Тут щось інше. Чому бродівська поліція не змогла його тоді затримати, невідомо… – І знову погляд на бродівського комісара, від чого його пика ще більше почервоніла… – Але це свідчить, що ми маемо справу зі злочинцем непересічним, хитрим, освіченим і прозірливим.

Януш мовчки тримав у руках листки паперу, а сонце натужно рухалося над стогнучою землею. Малювало світлом візерунки на гладеньких кахлях підлоги. Випалювало іх на моему серці…

– Ви не можете…

– Бути впевненим? Звісно…

– Більше того, – намісник ледве перехопив ініціативу, – ми не можемо висувати вам ніяких претензій: повторюю, ви тоді щойно народилися. Ви ж бачите, я прийшов сюди неофіційно, без жандармів, без зайвого галасу. Я тут як приватна особа. І я прагну, щоб ви переконали мене в помилковості моіх припущень. Бо, незважаючи на те, що вашоі вини в цьому немае, якщо буде доведено, що ви не е спадкоемцем Анджея Губицького, що ваш батько – просто злочинець, то, самі розумієте, ваше перебування тут е незаконним… Дайте мені докази моеі неправоти…

Документи, скажімо…

– Щось, що б підтверджувало право вашого батька на цей маеток. Щось, що б неспростовно довело, що ваш батько і Анджей Губицький – одна і та ж особа. Можливо, е якісь папери…

– Папери? – Януш аж підскочив на тендітному диванчику з вигнутими ніжками. Я на такі

боявся навіть сідати. – Вони були, але… У нас сталася пожежа…

– От-от, – закивав головою перевдягнутий директор поліції, і намісник знову з сумом поглянув на нього. – Коли наші колеги отримали повідомлення про цю пожежу… Бачите, підпал – це дуже вигідно. Мовляв, усе було, та загуло…

– Підпал?… Хвилиночку!

Ну, нарешті, бо скоро в мене щелепи зведе від посмішки…

Януш знову підвівся, цього разу впевнено та гордовито, і, дивлячись згори вниз на гостей, гулко відкарбував:

– Ви забуваетеся, панове! Нікому ще не вдалося заплямити чесного імені мого батька й моеі матері, і не вам це зробити…

Привиділось мені, чи направду поліціянт сяйнув йому у відповідь теплою задушевною усмішкою! Мені жоден із іхньоі братіі так не усміхався, тому я не квапився стирати з фізіономіі розмазане там блаженство. І правильно робив.

– Я знаю, пане Губицький, що, без сумніву, маю справу з людиною шляхетною. Прошу вибачити нам нашу зухвалість, його світлість уже пояснив, що ми не маемо до вас особисто ніяких претензій. Але ви самі могли опинитися на гачку риболова…

Він повернувся до мене. І більше не усміхався. Приіхали.

– Я вас слухаю, пане… е-е…

Це я так до нього звернувся. Веселим, жвавим голосочком. Хоч пісню затягуй…

– Перепрошую, що забув…

– Вальтер. Альберт Вальтер. Якщо не помиляюся, пан комісар уже брав у вас свідчення про жахливі події в Бродівському лісі… три тижні тому. Вас знайшли на місці злочину біля двох трупів і напівживого пана Губицького. Нагадайте мені ваше ім’я.

– Мар’ян Небродович, – шанобливо вклонився я йому, щиро відплачуючи тіею ж монетою. Ми обидва знали, що тільки бовдури в цьому світі звуться справжніми іменами, та ще й за це ім’я ладні горлянку перегризти. Нам обом було зовсім неважко зректися своіх імен заради важливіших справ.

– Де ви були в ніч, коли сталася пожежа?

Ні, пісеньками від нього не відмажешся.

– Пане Вальтер, Мар'ян першим помітив вогонь і першим кинувся гасити, – встромив свого носа в розмову двох гавруків[24 - Гаврук – пан.] наівний Януш.

Ех, Янеку-Янеку, не знаеш ти життя!

– Серйозно? Першим? – слизькі чорні очі дивилися зовсім не насмішкувато і далебі не сердито. Вони просто дивилися на мене, і я вже бачив стовп кари й той цоколь, на який впаде моя голова під улюлюкання жителів мого міста… Хоча… Так, здається, карали тільки шляхтичів. Таких, як я, вішали… – Ваша кімната на другому поверсі в кінці галереі?

Усе рознюхав, падлюка, – лайнувся я про себе, хоча на мені далі виблискувало суцільне блаженство…

– Залежно, звідки дивитися. Якщо з кінця галереі…

– І о четвертій ранку ви раптом зриваетеся і чомусь летите в бібліотеку… Вам почитати захотілось, пане м-м… Небродович?

Уявіть собі, пане Вальтер.

– По-вашому, я прокрався до бібліотеки, підпалив ці папери, почекав трішечки та одразу ж підняв шум і кинувся іх гасити? Чи не занадто закамарно для правди? – спитав я з бравурою в голосі.

– Не занадто, – відрізав він без найменшоі бравури. – Вас тут цінують. Ви врятували пана цього маетку від лютоі смерті. Ніхто вас не запідозрить, а кілька дріб'язкових опіків дадуть вам статус героя.

– Ви втратили залишки глузду!

Знову Януш. Я б ніколи не посмів так звернутися до поліціі.

– Спочатку ви звинувачуете в шахрайстві й у вбивстві мого батька, у зраді – мою маму, а тепер ображаете мого гостя, і все це в поки що моему домі! Я не потерплю цього!

– Ми дуже перепрошуемо, пане Губицький, – виразно зиркаючи в бік свого нібито підопічного захвилювався намісник. – Ніхто тут не хоче вас ображати…

Головний столичний поліціянт підвівся і миролюбно промовив:

– Якби ви захищали достойних…

Усі підвелися слідом за ним.

– Я певен…

– Ви можете бути певним у чому завгодно, але знати точно вам не дано…

Отож-бо і воно.

– Ніхто не може знати про злочин більше, ніж злочинець.

Для тих, хто не зрозумів, – це він про мене.

– На вашому місці я б провів обшук у його кімнаті. Хоча, швидше за все, документи вже десь переховані. Ми прибудемо завтра. Його світлість мусить відреагувати належним чином на отриманий поліцією сигнал. Це може спричинити до негативних наслідків, і коли ми отримаемо підтвердження наших припущень, вас у судовому порядку можуть позбавити шляхетського стану і спадку. Мені буде шкода, якщо це станеться, повірте. Тому моя вам порада: подумайте до завтра, чи не краще дозволити компетентним органам робити висновки про чесність і порядність тих, хто довкола нас. На допитах вони всі, переважно, співають, як солов'і…

Він коротко кивнув і майже забрався геть, але Януш підніс долоню до рота й заточився. Він силкувався вдихнути, але повітря не хотіло проникати у його легені. Смикнувши краватку, він став повільно осідати на підлогу. Я підхопив його попід пахви й опустив на диван. Він задихався.

– Заспокійливого, бігом! – загорлав я на того павука, що стояв при дверях.

Той крутнувся на місці… і промимрив:

– Але я не…

Я схопив дзвінок. Цей алярм, мабуть, підняв на ноги півбудинку.

– Яне, ти чуеш мене? Яне!

Він не чув. Пальцями він судомно зривав із шиі неіснуючий ремінь.

Коли тебе душать, найбільшою е проблема з руками: іх ніяк не можна змусити лежати спокійно.

– Яне, згадай Заліжці! – Я струсонув його тіло, яке стало схожим на мішок, набитий

стружкою. – Ти виплив, ти впорався! Ти навіть не знаєш, на що ти здатен! Ти переміг тоді, переможеш і тепер!

Обличчя його почало синіти. Я почав молитися. За все своє життя я ніколи не молився. Ні, я знав обов'язкові молитви, – спробував би я іх не знати, з мене б весь дух виперли. Але я ніколи не бачив у них сенсу. Тепер я молився. Тільки не зараз. Тільки не тут. Тільки не так.

– Візьми себе в руки, Яне! Батько повинен знати, що в нього сильний син!

Навіть якщо батько його не гідний. Але цього я не сказав.

Прибігла Марічка, принесла нюхальні солі, злякалася і мало не випустила іх із рук. Прибігли ще дві служниці, я замовив чаю з липою і медом. Януш уже не хрипів. Він зморено склепив повіки і завалився на бік. Марічка заскімлила. Я дав ій ляпаса. Зовсім несильно.

– Йому вже краще.

Вона закивала. Повірила. А Януш Губицький дихав. Припіднявши йому голову, я змусив його проковтнути вистуджену в ложечці ароматну рідину. І тут над вухом зашипіло:

– Скажіть на милість, які ми тут усі віддані господарю… Ти мене до сліз довів, Небродович, віриш? Але я не стану плакати. Я стану копати. Під тебе. Довго і вперто. І хоч би як ти пнувся зі шкури, я відкопаю правду. Двічі ти попадався нам на очі в місцях, де відбувалися жахливі речі, а я не вірю в простий збіг. Я навіть у закон перестану вірити, якщо він не повісить тебе на шибениці на радість дітлахам. І моя тобі порада: випери свою овечу шкурку, надто сильно тхне від неі вовчим духом.

– Сьогодні ж, – запевнив я прямокутну спину директора столичноі поліціі і повернувся до Януша.

Той дивився з-під опущених повік. Що він чув? Що зрозумів?

Я хотів підвестися, але він взяв мене за руку і слабо стиснув.

– Мар'яне… – Мені довелося нахилитися ближче. – Ти мені зараз… найближча людина…

Я подивився на нього, уже сплячого, і перевів погляд на своі руки. Вони тремтіли.

Я зірвався на ноги і заховався в ніші вікна. Світлиця вже не здавалася мені розкішною. Довкола літав і падав, падав, засипаючи товстим шаром столики, килими, гардини, портьери, карнизи, картини, статуі чорний попіл. Попіл згорілих сподівань. Але деяким сподіванням краще згоріти, ніж збутися. Чому ж тоді сонце скреготіло в небесах, ніби було

не сонцем, а залізом, притиснутим до шкла?

Тому що я згадував свою першу зустріч із поліцією…

Було мені тоді років шість. Хтось доніс на вуйка Фонся, і в кнайпі того дня через незваних гостей не те що яблуку було ніде впасти – мухи не літали. Заклад прочісували уздовж, упоперек і по периметру, перевертали меблі, били посуд, виливали напоі, висипали всі наші запаси.

Я врятував пригорщу сушених слив з-під чиіхось підборів і сховався під шинквасом. Сливи були забороненими смаколиками, як і будь-які інші смаколики, за які не було чим заплатити. Серед загального сум'яття й переполоху я віддирав м'якоть від кісточок, запихав і те, і друге до рота, отримуючи насолоду від самого процесу і сподіваючись, що вуйко Фонсьо мене не помітить. Аж тут над шинквасом загуло:

– Ця скотина ще сміе божитися, що вперше чуе про Станіславову крамницю!

– Нічого, ми притиснемо його до нігтя. Він у нас буде димати,[25 - Димати – сидіти в арешті.] аж гай шумітиме!

– Правду кажеш. Альфонсо Грубер дістане зараз, як дід в торбу! Він чоботи в мене буде лизати…

Я виплюнув кісточку, вибрався з-під бар'ера і закричав зо всіх своіх шестирічних сил:

– Неправда! Мій вуйко всіх вас змусить лизати йому чоботи! І кнайпу примусить вилизувати, щоб блищала!

Старший із цих двох наказав мене схопити. Я виривався. Тоді він наказав наповнити водою одне з відер, куди ми зливали помиі, узяв мене за шкибарки і засунув головою у воду. Повітря я встиг набрати, але, як виявилося, мало. Я рвонувся, але тримали мене міцно. Під водою було тихо, шум доходив сюди, мов крізь вату, але я чув, як вони сміялися. І чув, як розганяеться в шаленому танці кров. Я не витримав і вдихнув. Вода полилася в ніс, у горло, і оскільки я знав тільки один орган всередині людини – живіт, – то уявив, як вода наповнює його по вінця. Від цього зробилося ще страшніше.

А десь високо в небесах заскреготіло сонце. Уперше за всю мою біографію. І, звісно, не востанне.

Коли мене витягли, я довго кашляв, валяючись біля іхніх ніг. І тоді над вухом зашипіло:

– Ану, бастарде, повторюй за мною: мій вуйко – бодяк[26 - Бодяк – венеричний нарив.] і хіхляч,[27 - Хіхляч – нічний горщик.] мій вуйко – злодій і вбивця.

Я припіднявся на ліктях:

– Мій вуйко найкращий!

Пригадую, удруге мою голову тримали під водою набагато довше…

Поліціянти не знайдуть тоді в нашій кнайпі коштовностей із пограбованоі ювелірноі крамниці, бо іх встигнуть вчасно сплавити. У бочках із оселедцем…

Але я цього не знатиму.

4

Увечері ми сиділи на шкурі ведмедя перед розтопленим каміном і мовчали. Поруч сиділа тиша. Вона, темноока, знала, хто винен, але теж мовчала. Тому що називалася тишею. А я звався Мар'яном Добрянським, і розумів, що вона мене не видасть. Але це чомусь не тішило.

– Завтра… Уявляеш, завтра на мене одягнуть кайданки, виведуть звідси під конвоем, і я більше ніколи сюди не повернуся. Уявляеш?

– Дурниці. Ніхто нікого в кайданках не поведе…

Хоча…

– Коли за мною погналися розбійники, мені було страшно, але ця всепоглинаюча позачасовість гірша, ніж страх… Таке відчуття, що ніколи не зійде сонце.

– У тебе залишилися якісь родичі? – спитав я, лиш би щось спитати.

– У Кракові. Моя бабця по маминій лінії, Елеонора Свіжавськи. Мама щось розповідала про неі, начебто вона колись мешкала в Миколаівському повіті, а потім під час революціі сорок восьмого року, коли чоловік Адам помер, а тодішні селяни раз по раз повставали, вона продала свій маеток у Рудниках якомусь адвокатові і виіхала. Але мама з нею давно розсварилася, бабця навіть свій заповіт переписала на якийсь благодійний фонд… А мій дід зі сторони тата, Генріх Губицький, навідріз відмовлявся сюди приіжджати, бо… тобі

справді цікаво?

Цікавістю моі почуття назвати було важко. Але хто тут говорить про моі почуття?

– Відмовлявся приіжджати, бо…

– …бо в тридцять дев'ятому році його самого, його батька і двох його сестер арештували. Тут, у Накваші. Вони були учасниками підпільного руху за об'єднання Польщі. У ті часи, після придушення Листопадового повстання в Росіі, навіть думати про щось крамольне треба було обачно, витягуючи шию і пильно роздивляючись навкруги, чи ніхто часом не підслуховуе твоі думки. Поліція і жандармерія переслідувала всіх і кожного, конспіратори мало не щодня змінювали квартири та зовнішній вигляд, а ревізіі й арешти стали справою звичною і буденною… Це мені в Парижі розповідав колишній учасник «Стоваришення»… Тоді в нас у цьому домі знайшли море забороненоі літератури. І всіх, хто був, відправили до Шпільбергу. Лише моя бабця разом із сином Анджеем у цей час гостювала в рідні в Кракові і, вчасно попереджена членами «Стоваришення», уникнула гіркоі долі…

Слова рівномірно падали в коло світла, а я сидів за цим колом і знав, що звідти неможливо розрізнити моіх очей. Проте мені добре було видно очі, яким не потрібно ховатися за колом світла, і заздрити ім можна скільки влізе.

– У сорок восьмому, коли цісар проголосить амністію для політичних в'язнів, з тюрми вийдуть лише мій дід Генріх і його мати. Мій прадід за цей час повіситься в камері, щоб уникнути зізнання під палками, а дівчата від жахливих умов проживання помруть у застінках. Тато якось іздив потім до Кракова, але повернувся сам не свій… А на всі питання говорив: зачекай до повноліття, тоді будеш знати і робити все, що вважатимеш за потрібне. Тому я навіть архів його не чіпав, чекав до повноліття… Якби він мені хоч щось розповів! Ми мало з ким приятелювали, мама займалася домом, тато – продажем збіжжя, а я понад усе любив сидіти в нашій бібліотеці… Хоча ні, був один чоловік, був, отой помічник управителя друкарні Михайло, про якого намісник казав, що він начебто викрав мого брата. Дивно, але батько згадував про нього, як про найкращого свого друга… Але і він загинув. Давно.

Завжди сідайте за колом світла. Особливо, якщо погано володіете собою. І здригаетеся від найневинніших слів.

– Усі померли або не хочуть мене знати. Я один залишився… Але, Мар'яне, невже ти вважаеш, що я пішов би зараз до когось із них з простягнутою рукою: прихистіть мене, Бога ради, мені, бачте, нема де жити. А чого раптом? Ну, знаете, я син убивці!

Вогонь зметнувся золотим розсипом іскор і обпік темноту. Але та, не гаючись, відомстила, викравши кинуте в неі пекуче золото. Іскри канули в нікуди.

– О, я вже бачу, як моі сусіди з усім своім виводком зберуться завтра на прогулянку біля мого дому. Та вони шиі собі позвертають! Дивіться, дивіться, це ведуть бувшого дідича Накваші, і ніякий він не пан Губицький, пам'ятаете, гоголем ходив, знати нас не хотів, а тепер плететься, як підбитий пес. У землю дивиться, а земля не його – крадена! Треба буде розказати знайомим, якого ми мали сусіда…

Ох уже ці дворяни! Їх роблять убогими, а вони скиглять над зганьбленою честю.

– Зв'яжися з адвокатами. Усе це тільки іхні припущення.

– Які адвокати? Я говорю про завтрашній день. Що я буду робити завтра, Мар'яне?! Челядь за моею спиною буде змішувати імена батька і матері з брудом, а я навіть не матиму права іх захистити! А мій опікун? Та він першим потре руки від задоволення… Що я скажу ім усім завтра? Що мій тато був одним з найдостойніших мужів на світі? А моя мати – найшляхетнішою у світі жінкою?

Із цими останніми твердженнями я міг би посперечатися, але хто тут мене питав?

– Та вони мене засміють! Ні, я не подарую ім такого задоволення. Я не стану посміховиськом для публіки… Я знаю, що мені робити.

Він замовк, а темнота подивилася на мене підступно і холодно. Якимось незбагненним чином збувалося все, чого я хотів.

– Мені просто зараз розчулитися чи почекати до завтра?

– Завтра не буде.

– Чудово. Як говорив один мій знайомий: цвинтар без тебе був би порожній.

– Це краще, ніж безчестя!

А що я казав!

– Послухай, Яне, – раптом почав я, – життя не закінчується, коли приходить біль. Життя закінчується, коли ніщо вже не болить.

– Ти не зупиниш мене, Мар'яне. Але, бачить Бог, я вдячний тобі. Хоча б за те, що ти намагаешся це зробити.

Я й сам не припускав, що буду коли-небудь сидіти перед каміном і відговорювати Яна Губицького, сина Анджея Губицького, пустити собі кулю в скроню.

– Ніколи не відмовляю людей від дурниць. Невдячна це справа, – спокійненько так промовив я. А чого хвилюватися?

Януш так не вважав. Він відкрив рот, закрив його, знову відкрив і нарешті вичавив із себе:

– І що?…

– Допустимо, знайдеться спосіб утерти ім усім та іхнім виводкам носи, та так, що в них очі на лоба полізуть, бо ніхто не чекатиме від тебе такого?

– Як-кий спосіб? – уривчасто мовив Янек, а очі просто засемафорили. Ой, не слухай мене, пане, не слухай…

– Усі панянки тоді повмлівають, пліткарки вкусять себе за язики, а слабкі на голову попадають штабелями від думки, що якби вони вчасно з тобою не пересварились…

– Не тягни! – зарепетував він, налетівши, як вихор, і майже перекинувши мене на бідного ведмедя. Як легко вийшло його обробити! Як важко!

– Ого!

– Мар’яне! – буквально завив він, потрясаючи мною, мов мішком золота.

– Я казав – допустимо!

– Ну я ж по очах бачу, ти щось придумав!

А що ти ще бачиш, ясновидцю ти наш?

Стрімким перекатом через ліве стегно я поклав його на обидві лопатки і він, лежачи на обох своїх лопатках, спопелив мене найлютішим зі своїх поглядів. Таким і соломинку не підпалити.

– Ну-ну, подригайся трішки, Яне Губицький.

– Ти… ти свинопас!

– Від такого ж чую.

– Ти – гірше! Ти вічно скрипуча петля на дверях у стайні!

– Петлю можна змазати, а дурню – чи камінь у голову, чи каменем у голову – один кінець.

– Ти на що натякаєш, буркотлива калошо? По-твоєму, ти розумніший від мене?

Я відпустив його. Злякано. Різко. Майже зло.

– Ти що, образився? – припіднявшись, здивувався Ян.

Я відпустив його й тепер стояв над поверженим супротивником і пропонував дияволові душу за те, щоб повернути час назад. Та диявол тільки усміхався: моя душа давно вже належала йому. Безоплатно. Безповоротно.

– Пробач, – сказав, обтрушуючись, Януш.

Оглушливий тріск полін розстріляв тишу. Здається, у мене підкосилися коліна, інакше чому я враз опинився на ведмежій шкурі перед каміном? Перед вогнем.

Гори, полум'я! Ти всюди однакове – у кнайпі Фонся і в палаці Губицьких. Ти урівнюєш всіх і вся, не питаючи заслуг і родоводів. Ти існуєш для всіх, мов Бог. Але навіть тобі, Богові, ніколи не урівняти Мар'яна Добрянського і Януша Губицького, навіть якщо всі землі і титули останнього передати першому. Тому що ти – лише Бог.

– Можна зробити так, що цей дім не дістанеться більше нікому.

Він зовсім недовго мізкував, цей пуцьвірінок із повадками генерала. Він не зойкнув, не накричав на мене, не сховав обличчя в долонях. Він відповів майже не чужим голосом:

– Ти правий. Це вихід.

І ніч жахнулася. І відсахнулася від здійнятого до зірок вогню, від ридань каміння і стогонів шкла, від негідника, що знищував те, чого не творив. Ви коли-небудь пробували підпалити дім? Не пробуйте. Це – як зойк дитини, приреченої вами на голодну смерть. Як прокляття жінки, побитої вами до непритомності. Як стогін старця, кинутого вами на розтерзання вовчій зграї.

Я ходив з кімнати до кімнати і торкався скіпкою легкозаймистих речей – і вони слухняно спалахували, віддаючи себе в жертву… чому?

Я все чекав, що ось-ось увірветься володар і вб'є мене за те, що я витворяю. І врятує свій палац.

Але він десь барився, і я, щедро роздаючи на всі сторони загибель, брів далі й далі, і всі пожежі, що коли-небудь відгоріли на землі, поставали переді мною жорстокою загравою. А ті, яким іще судилося відпалати, наступали мені на п'яти.

Це сталося на правому фланзі, не пам’ятаю біля яких дверей. Я простягнув руку до клямки, але двері так і залишилися зачиненими. Притулившись чолом до шорсткоі стіни, я повільно сповз униз, а наді мною перехрещувалися шляхи між цим та тим світом – вогненні, палаючі шляхи. І я бачив грішників і праведників, і себе в центрі перехрестя… І я вже знав, якою дорогою піду і що мені пригадають у кінці шляху.

Тільки страх за мое життя пересилить жах Януша перед скоеним, тільки пошуки Мар’яна Добрянського зупинять його перед сходженням на вогнище, у якому знемагав його дім. Він знайде мене, скорченого, біля кабінету свого батька, який я так і не зможу підпалити, і вгледить у цьому якийсь там знак, він розштовхае мене і, напівп’яного, потягне до виходу, повз божеволілих слуг, духмяних троянд, непотрібноі огорожі. Він дотягне мене до узлісся і тільки тут знесилено впаде поруч зі своею ношею. Він не з’іде з глузду лише тому, що вирішить, нібито я з’їхав з глузду, а двійко божевільних – це ж так смішно!

Та я нічого цього не знатиму.

Свіже повітря і холод від землі потроху витіснили з моеі голови пануючий там дурман, і я зміг згрубша оцінити ситуацію. Вона видалася поганенька: Янек сидів під березою і вперто не помічав сліз, що котилися йому по щоках. А внизу, у долині, бушувало пекло.

– Хто тебе просив робити це самому? Ми ж домовлялися: ти почекаеш, поки я підніму на ноги челядь і коней, а потім ми зробимо це разом.

– Ти надто довго іх піднімав, – хмуро кинув я, підводячись із землі й уникаючи погляду в долину.

– Я велів збиратися, видав ім платню і спробував усе пояснити. Але не певен, що вони зрозуміли.

– Хто – слуги чи коні? – ні з того ні з сього пожартувалося мені. Диму наковтався, мабуть.

– А коли вони побачили перші спалахи вогню у вікнах, – волинив далі Янек, – то раптом забігали, замахали руками, показували мені на вікна і щось вимагали від мене…

А серед них часом не було одного… чи однієі, хто стояв осторонь і уважно спостерігав?

– Вони плакали, уявляеш?

– Мене менше за все хвилюе прислуга, – відповів я, розмірковуючи.

Крім того одного, звичайно… чи однієі.

– Я так запросто зруйнував усе іхне дотеперішне життя… Узяв і зруйнував… Що вони тепер робитимуть… Куди підуть… Серед ночі…

А розмірковував я про свою неймовірну удачу. Ось він, мій зоряний час! Настав! Витанцьовуй, Мар'яне, хочеш польку, хочеш мазурку! Тільки зірок чомусь не видно… Поховалися? Погасли?

Я глянув на Янека, що самозабутньо вмивався слізьми, і люто заревів:

– Це дерево чудово полле дощ, а якщо ви, мила моя, хочете зробити добру справу, то витріть соплі і беріть ноги в руки, а руки – у кулаки. Мені ніколи міняти вам пелюшки!

Тільки негідник міг так зараз із ним говорити. Знайомтеся, я і е той негідник.

– Горить, – філософськи відреагував Янек.

Мені ця філософія перестала здаватися забавною.

– Ну і мокніть собі, моя дорога, а я пошукаю сухішу місцинку.

І я вирушив до лісу. Він дихнув на мене чорною, похмурою, злою пусткою. Я сам був чорним, похмурим і злим. А на додачу до всього – голодним. Руки потягнулися до пояса, обмацали його, не повірили й обмацали ще раз. Я крутнувся на підборах і вибіг на узлісся. Заграва займала півнеба, але я оголосив себе незрячим, у два стрибки опинився перед заплаканою дитиною, підняв іі, як пір'інку, і припер до деревця.

– Де мішок, який я був причепив сюди, до пояса, підберезовику ти мій?

З провізією, теплим одягом, різними вкрай необхідними в дорозі дріб'язками і фальшивим паспортом на ім'я Мар'яна Небродовича.

– Я його викинув. Він був заважкий.

– Ти викинув мій мішок? – перепитав я з лагідним сказом у голосі. – Мій мішок? Де ти його викинув?

– Там, на сходах, по дорозі в хол.

– На сходах? Мій мішок? – видно, двері моі незмащені заіло остаточно. – Ти думав, я його забавками набив, ляльками всякими, солдатиками? Книженціями? Ні, книжки ти б не

викинув, ти б їх поволік на собі на край світу.

Він байдуже дивився просто на мене. Не мав звички відводити погляд, навіть якщо йому в лице дихав такий звір, як я. Чомусь був упевнений, що я не кусаюся. Зараз я доведу всю помилковість його думки.

– Я не думав, що там забавки… Просто я нічого не збирався з цього дому брати.

– Он воно що! Так чого ж ти не роздягнувся, чесний який? Одежинка ж чужа. І мене не роздяг? Заодно перевірив би кишені, чи не гвізднув[28 - Гвізднути – украсти.] я чогось дорогоцінного.

Чесне слово, він навіть перестав плакати. Очі зробилися сухими і жорсткими.

– А це не діло рук шляхтича – по чужих кишенях лазити. У мене поки що мій титул не забрали, забув? І руки забери.

У-ух!

– Та пропади він пропадом, той мішок.

І фальшивий паспорт туди ж.

– Я добуду новий, файніший.

Мішок, звісно. Паспорти не святі ліплять, а вуйко Фонсьо, та в нього зимою снігу, а літом трави не допросишся.

Янек хвилину пережовував. Добре! Ще зовсім недавно він лише ковтав.

– Як це – добудеш? Яким чином?

– О-о, тобі розкажи, – запхнувши руки до кишень, я не кваплячись повернув до лісу. Янек за мною.

– Що означає «розкажи»? Що ти задумав?

– Ну-у, нічого такого…

– Мені не подобаються твоі «о» і «ну».

А мені не подобаеться один… чи одна, кого ми не кваплячись залишали за спиною. Безкарно.

– Пояснень я, звісно, не дочекаюся, Мар’яне, не у твоіх це правилах порушувати власні правила…

Але я за ним… чи за нею ще вернуся.

– Тому я попереджую: від цієі хвилини я ні на крок від тебе не відійду, зрозуміло, Мар’яне? Якщо ти замислив щось нечесне, я тебе зупиню, обіцяю! Я буду спостерігати за кожним твоім рухом, і не смій мені перечити.

– А коли мені приспічить за деревце?…

Він не зніяковів. Не знайдуться нині ті, котрі змусять його ніяковіти.

– О, особливо тоді…

Він оступився. У лісі, у цій темниці, було повно кореневищ, корчів, коріння… Лише на одну мить він ухопився рукою за мое плече, і ця рука, здалося мені, пропекла наскрізь мою продимлену, чорну від кіптяви куртку. За такі миті платять золотом. Та чи візьмуть плату з Мар’яна Добрянського, а чи скажуть: іди, звідки прийшов?

Наші очі незабаром призвичаілися до темряви. Проте світліше від цього не стало. Ми перебували на дні величезноі криниці, у якій без упину щось ворушилося, шелестіло, шурхотіло, а вгорі, у нерівному просвіті, немитим блюдцем плив поміж хмарами місяченько. Щось синювато-димчасте стікало на листя, хвою, кору й мох; хтось живий і печальний дихав нам у потилиці; глухомань ходила довкола нас, непрошених, колами, з темним обличчям й очницями-дуплами, і, похрускуючи пальцями, чекала, коли ми наситимося іі стравами і кинемося назад. Тоді вона жбурне нам у груди колючі чагарники, а під ноги столітні вітроломи і скаже, сторожка і чутка, так і не пробачивши людям свого прізвиська і іхнього споконвічного страху перед нею, – скаже нам, непрошеним: дороги назад нема.

– Мар’яне, агов, Мар’яне! – окликнув мене супутник. Я ледве ухилився від драпіжноі гілляки, що випливла переді мною нізвідки. – Вибач, я не хотів тебе налякати.

Угу.

– Але ти подивися на цей дуб!

«Цим дубом» виявилася загусла до твердості каменя чорнота, що закинула над нами мертві нерухомі сіті. Де він угледів дуб?

– Знаеш, із чим він у мене асоціюється?

Я піймав себе на тому, що хотів би, щоб він говорив тихіше. Небо майже не просвічувало крізь густу плутанину, і я відчув себе людиною, над якою закрили дашок криниці. Я почав тихесенько відступати.

– …З тобою, мій мовчазний друже! Цей дуб такий самий пазуристий, ікластий і… без єдиного живого листочка!

І він розсміявся. Драпіжна гілляка не дрімала і вчепилася на зворотному шляху в мое волосся.

– Холера ясна!

– А от лаятися він, мабуть, так і не навчиться.

Я почув, як Янек поплескав рукою по стовбурі.

Я навіть про гілляку, якій обіцяв переломити всі кісточки, забув. Він не боявся! Мало того, він був із глухоманню на ти!

Удалині протяжно ухнуло і затихло.

– Ну, якщо ти дав обітницю мовчання… – голосно образився Янек. Я мало не пристукнув його. А глухомань… я оглянувся… залишалася глухоманню. І, звичайно, готувала порушнику спокою заслужене покарання.

– Десять ринських дістати – гарна нагорода!

Ой, заб’ю я пана, хоч ’го трохи шкода!..

При тьмяному світінні, в оточенні мороку, по неходженій стежині йшов порушник і горланив на весь ліс пісеньку про хлопів Тарнавського повіту[29 - Тарнавський повіт – осередок повстання польських селян (мазурів) 1848 року, яким австрійська влада видавала гроші за кожного живого чи мертвого шляхтича-повстанця.]… Я, притримуючи рукою гілляку, оту саму, драпіжну, дивився в обидва ока глухомані і ясно бачив свій страх, і бачив, де його коріння. Дитинство мого порушника минало серед природи і вчило його не боятися живого. А мое дитинство, кам’яне, убите в крівлі, димарі і підвали, уміло не боятися тільки мертвого.

– Це не голос. – Я обережно рушив слідом. – Це Боже покарання.

Але коли знову щось шаснуло просто в мене з-під ніг, я пробачив його голосу відсутність голосу і вперше за багато-багато днів та ночей утішився, що я не один.

– Мар'яне! – обірвав свою арію Янек. Глухомань зітхнула і відняла руки від вух. – По-моему, попереду прогалина.

– По-моему, теж, – сказав я, уп'явшись очима в суцільну темряву. Єдина прогалина, яку я зміг відшукати, висіла разом з місяченьком у мене над маківкою.

Коли ми пройшли вперед, я зневажливо хмикнув:

– І це ти називаеш прогалиною?

І одразу щось пацнуло мене по носі. Я розтиснув кулак – соснова шишка. Як попередження: не порушуй, непрошений. Відомщу.

Я зацмулив шишкою в нікуди. Знаю, глухоманище, я всюди непрошений.

Дерева глухо зашуміли, потривожені раптовим нападом вітру. Я підійшов і присів на перекладину, що з'єднувала два стовпці з козирком. Ще два стовпці і перекладина були зламані, але залишки соломи збереглися. Навіть я, міщух, зрозумів, для кого ця годівниця призначена. А Ян Губицький, котрий нібито з лісничими і іхніми підопічними знався змалку, узяв і сам поліз у ту солому. І здається, заснув ще на півдорозі. Немов на пухових перинах знищеного мною палацу.

А ваш покірний слуга ще довго сидів тіеі ночі і дивився на місяць… Якщо не помиляюся, місяць обожнюють вовки всіх часів і народів.

5

Ми не мали ні сірників, ні грошей, ні харчів, ні плану… Поки я ламав голову над тим, чого іще ми не мали, під дерев'яним козирком одночасно зметнулися скуйовджений чуб і наівне питання:

– Є надія вийти до людей до зими?

Отож, ми ще й не мали надіі.

Тим часом пан Губицький став перед моі ясні очі, клацаючи зубами і голосно бажаючи

знати, чому раптом моя куртка опинилася на ньому. Причому він махав перед моїм носом речовим доказом.

– Помнеш, – буркнув я. Ну ні найменшого пошанівку до старших!

– Припини панькатися зі мною, як із маминим синочком.

А як накажете панькатися? Як з маминою дочкою? Я так і сказав. У нас стільки всього немае (я подивився на загнуті пальці), а мене відволікають через дрібниці.

Янек моментально вкрився кіркою із смертельних образ.

– Ти негайно, в оцю ж хвилину, при мені одягнеш на себе цю жахливу стару брудну кацабайку. На тебе навіть дивитися зимно.

А інакше ти візьмеш і станцюеш мені польку? Теж мені, оратор! Зорати б тобою отак кільканадцять полів, сили кричати вже точно не мав би.

– Сидиш тут на пеньку, здаешся сам собі таким твердокам'яним, чавунним, а вчора… – він осікся і сильніше зацокотів зубами. Ще б пак! Короткий оксамитовий сюртук, вишита срібними нитками камізелька, шовкова сорочка, ногавиці до колін і лаковані черевики. Посипати пудрою – і можна виставляти у вітрині цукерні Гросса і Струса на Гетьманській![30 - Вулиця Гетьманська – нині проспект Свободи.]

Я посовався туди-сюди, пробуючи знайти м'якше місце для своеі дупи, але пеньок лишився вірний собі до скону і надавався до сидіння не більше, ніж розпалений п'ец. Трухлява перекладина вночі розвалилася піді мною в момент особливо захопленого споглядання місяченька, і я перебрався сюди – щоб його головою вперед викрутило, цей огризок дерева!

– Послухайте, ваша ясновельможносте. Коли ви пішки під столи і фури ходили, я бігав по снігу босоніж, і нічого, не вмер.

Аякже, бігав… Вигнали на сніг старші брати по ремеслу за те, що племінником мене Фонсьо кликав і мені належалося містечко потепліше. «Йди, грійся», – сказали вони.

– Починаеться, – просвердлив мене поглядом Ян, весь у соломі, але від цього не менш грізний. – А цвяхів ти часом не ковтав? Не хочеш – не одягай, нехай полежить собі на землі, ій уже й так нічого гіршого не може притрафитися.

До речі, ранок для середини серпня видався дохлий, хирлявенький, невиспаний. І роса нескоро зійде.

– П’ята година, – на око визначив я.

– Піду пошукаю воду, – непевно мовив Янек, залишаючись на місці. Тільки волосся поки що трималося. Усе решта швидко міняло свої кольори. Доспоримо ми до кінця – і дивись, на одного рудого стане менше. Я підвівся. Якби не лінь, викорчував би цей клятий пеньок і закинув би в хащу.

– Біжімо. Куртку одягне той, хто перший здохне.

О, битися об заклад – це по-іхньому, по-шляхетному. Бідака. Йому не довелося бачити, як я бігаю. Кому довелося – удруге за мною не ганявся. Тільки рукою махав. Доти, поки я не виріс і не став сам ганятися за іншими. І рукою не махав, а доганяв раз і надовго.

Янек рвонув, як необ’іжджений гнідий жеребець. Ранок здивовано забрав одну хмарку. Кацабайку я підхопив уже на бігу. Ранок забрав іще одну хмарку – заважала дивитися.

У такт моїм рухам підстрибували настовбурчені дуби і буки, акуратненькі білочки на гілочках, гнізда, що дивом не падали з дерев, кущики, ягідки та всіляка дрібна лісова поросль, яка щедро зрошувала чоботи мокрим сріблом. Ритмічно постукували невидимі дятли. Ритмічно згиналися й розгиналися коліна і лікті.

Ритмічно вмирали секунди, устеляючи мій шлях осколками часу. Хто сказав, що немає надії? Є. Але в тім краю ніколи не буде мене.

Янек почав перефарбовуватися в ніжно-рожеві відтінки.

– Ти хоч уявляєш, куди ми біжимо? – недовго думаючи, звалив він мене першим же запитанням.

Я досвідченим оком окинув хмарки.

– На північ.

– Ха!

Ліс пішов угору, і знущання залишилося незавершеним. За десять хвилин:

– Знаєш, що мені спало на думку?

Де вже мені, темному, світлі мислі зріти?

– Наш архів зник не просто так. Його викрали!

Для пуцьвірінка – незле. Я вважав, що він додумається до цього років так через сто.

– І зробив це хтось із моіх слуг.

Приголомшливо.

– Глупство. Я ім усім довіряю.

А ось це дарма.

– А ти як мислиш?

Я пішов напролом через малинник і забув про питання.

– Це скільки ж днів треба було пробиратися в бібліотеку і перетрушувати книжку за книжкою, щоб його знайти!

Не так уже й багато. Усього лиш один день і зовсім не потайки. Дев'ятий стелаж, друга полиця згори, сьома книжка праворуч. Щось про міфи.

– Він пролежав неторканим прірву часу…

А час тут ні до чого. Він, час, лише поглиблює.

– Востанне тато переглядав архів у ніч перед смертю… Мар'яне! Здається, він поривався щось мені сказати, але… Напевно, знову відклав на потім. Що він хотів сказати, Мар'яне?

А ти поворуши мізками.

Янек застряг біля поваленого стовбура і відстав. Точніше, він би давно відстав, але я з доброти душевноі пристосовував свій біг до його тупання. А позаяк доброта душевна пролазила крізь моі пори швидше, ніж піт, черговий підйом, ні краплини не спітнівши, я взяв на одному диханні. Демонструючи тим, хто відстав, усю свою прудкість. Зав'язуючи з добротою до віку вічного.

– Нам обов'язково так квапитися?! – ті, хто відстав, одразу ж двигнули мене в спину розпачливим протестом.

Нам! Відчуваете зворот?

– Особисто я до сніданку вже давно запізнився… а… а до вечері ще півдня…

Я скреготнув зубами і не звернув на протест жодноі уваги. Якщо звертати увагу на всіх

рудих шляхтичів, що швендяють тут лісом…

– Ясно… Ти квапишся на побачення і… і боішся, що панянку вкрадуть з-під носа… Так би відразу й сказав…

Зараз впаду і закачаюся по землі. Від сміху, від чого ж іще?

– Ей, бігуне… на весілля запросиш?

Я пригальмував і змахнув з лиця налипле павутиння. Ранок глипав на нас зі всіх дзюр. Чекати довелося порівняно недовго. Янек, подібний кольором обличчям до багряного маку, волік ноги, тримався за правий бік і сопів, як буйвіл, коли той бажав сподобатися самці. Був змученим, голодним та бездомним, і тому мені не сподобався. Самкам такі теж не подобаються.

– Це був змив[31 - Змив – втеча.]… – просвітив я його, прикидаючи розміри дупла, що маячіло перед нами. Голова влізе, вирішив я. Руда.

Слід було просвіщати людину до того, як руйнувати ій життя, але розбитого не зліпиш, убитого не вернеш з того світу…

– Який змив? – поцікавився Янек, ліниво витираючи чоло рукавом. Я ледве не спитав, чи не позичити йому хусточку.

– Гонітва.[32 - Гонітва – погоня.] Пам’ятаеш казку, де мишка благополучно втікае від кицьки? Так-от, ми не в казці.

– Виходить, за нами погоня?

Його питаннячка могли змусити небіжчика померти вдруге. У мені вони будили звіра.

– Виходить.

– Справжня?

– Найсправжнісінька.

– Ти хочеш сказати, що нас зараз хтось переслідуе?

Ні, я більше нічого не хотів, а звірюга в мені давно ревів, як голодна корова.

– Якщо ми втікаемо, значить, нас переслідують. А якщо нас переслідують, значить, нам одна дорога – утікати, – пояснив я так популярно, як умів.

Янек посмикав себе за вухо.

– І тому ми щойно так довго бігли?

Сонечко встае, пташечки заливаються буйним щебетом, а один матолок намагаеться втовкмачити іншому, що вони остаточно посадили човен на мілину. Інший не хоче цьому вірити, ніяк не хоче, і звір мій тужливо опускае морду на лапи.

– Ми відірвемося, обов'язково.

Я знаю, я негідник.

Увесь цей час Янек обіймався з сосною, але ось він повернувся до мене лівою щокою і блаженно пробурмотів:

– А хіба від них можна відірватися?

– Від усіх можна відірватися.

Окрім вуйка Фонся. Молися, щоб він залишався нашим союзником.

– А що буде після того, як ми відірвемося?

Ось так. Навіть якщо валиться з ніг. Навіть зі зв'язаними руками і ногами. Спочатку спитае, звідки в тебе коса, беззуба, а вже потім помре. Але перше зведе в могилу мене. Я завжди це знав. Я почав це відчувати ще тоді, коли поклав його на спину і відкинув з чола липке закривавлене волосся. Доти я ніколи його не бачив, хоча знав про нього майже все. Він нічого про мене не знав. Мабуть, тому спитав:

– А ти хто такий?

Того разу мені не довелося відповідати: він знепритомнів. Що я відповім наступного разу?

…Повітря встигли прополоскати і підсушити на сонечку, коли ми нарешті вибралися з лісу. Не те слово – вибралися. Висмикнули себе з моховитих тіней, вологого грунту, дзюркотливоі тиші. І гучно хляпнули у високі трави підліска. Я наказав собі встати і з насолодою послав себе до дідька. Дуже сподіючись на те, що нескоро звідти повернуся.

– Котра година? – простогнали поруч кульбабки.

– Полудень, – видихнув я, розполохавши під своїм носом усіх комашок.

Кульбабки знову простогнали:

– Сім годин… без перерви… бездоріжжям… У-у, я згодую тебе щурам…

Щури – це те, що треба. Акурат для мене. Я підтягнув окільцьовані залізом ноги до живота і відірвав ніс від любих йому комашок. Попереду розляглася улоговина, плавно піднімаючись до порослого вільшняком пагорба. Ступні глухо запульсували, коли тіло налягло на них усією своєю вагою, якісь щупальці потягли мене назад до природи, комашок і кульбабок… Чхати я хотів на щупальці!

– Піду розвідаю…

– Угу, – милостиво дозволили мені моі кульбабки. Виглядало, що я ім за це ще в ніжки повинен кланятися. Дякую, мовляв, за довіру…

Саме так, довіра – препаскудна штука: на крихту похитнеш – і все, йди замовляй молебень…

– Янеку, – торкнувся я пуцьвірінка, що пластом лежав на пузі, – вставай.

– Нізащо.

– Вставай, попереду розвилка. Треба вибрати, куди підемо. Я думаю, в місті ми зможемо загубитися швидше, тому вставай.

Місто – моя стихія, моя релігія, мій талісман. А Янек на все це – та з найвищоі дзвіниці:

– А чого я там не бачив?… І не смій мене чіпати!.. Чому ти ніколи не слухаешся? Хіба я не встав би сам? Ні, тобі треба продемонструвати, який ти витривалий і без… безапеляційний!

– Без що?

– Ну ти й глухомань! А ще кажеш місто, місто…

Я вдав, що оглух. Якби повисла на мені істота взяла з мене приклад і вдала, що оніміла, з нас вийшли б хороші напарники для гри в карти. Але…

– А які принципи іхньоі роботи: спочатку оточують, а потім спускають псів, чи навпаки? Слухай, а якщо ми намастимося цією… як іі… ну, гидотою, якою солдати мажуться в тропіках від комарів, може, вони нас не почують?

– Хто – солдати чи комарі? – не втримався я.

– Пси, Мар’яне, пси! Чому ти ніколи не хочеш думати?

Мізки вишибло. Ще в дитинстві. Однією товстою буковою тростиною.

– О, бачиш? Розвилка!

Точно так само гонорово він казав, демонструючи мені свої апартаменти: «От бачиш? Твоя кімната». Точно так само, як тоді, я пробурмотів:

– Ні, не бачу. Із зором у мене зле. Кривае на ліве око…

Спливло ще кілька дорогоцінних хвилин. А потім ще. Ми продовжували стояти на відкритій місцевості біля розвилки, де нас міг побачити будь-хто більш-менш зрячий. А більш-менш розумний міг зметикувати, хто ми і звідки, бо про пожежу, напевно, уже було відомо всім, хто більш-менш чув бодай на одне вухо. І не тому стояли, що на сонечку хотіли погрітися, гори воно ясним полум’ям…

– Ну чому ти не хочеш іти в місто? – укотре починав я.

– Інтуіція! – рубав він з плеча.

– А в мене досвід.

– А моя інтуіція весь твій досвід з потрухами зжере і не подавиться!

Ви уявляете? Нарешті ми дружно замовкли, переглянулися й пішли прямо, лугами і балками. Кому потрібні дороги?

До вечора ми встигли обійти стороною чотири села. Янек усе поривався сказати, що в селах зазвичай живуть люди і, може, вони мають чим заморити черв’ячка, але виховання на те і виховання, щоби не дозволяти людині опускатись до думок про таку примітивну річ, як шлунок. Тій людині, для якої страшніше безчестя, аніж довгий шлях у нікуди.

Коли із сонцем тихцем покінчили за пагорбом, залишивши у свідках півземлі і наслідивши так, що півгоризонту виявилося заляпаним кров’ю, Янек видав свій фірмовий рев і опустився навпочіпки. А що я? Мені ніколи під ноги дивитися. Я, може, природою цікавлюся. У містах такого заходу сонця сто років проживи – не побачиш. Та що сто? Мені ось наче триста перший пішов, а справжнього неба не довелося зріти.

Давай-давай, виправдовуйся, роззяво.

Ожина, по якій я ледве не пройшовся стройовим кроком, підморгувала серед колючок чорним вічком і без жодних заперечень залишала обважнілі гілки. Терпка ягідка виявилася солодшою за найсолодші меди в домі, де я провів три тижні, що здавалися тепер сном.

Колишній пан запихав ягоди до рота жменями, самозабутньо дряпаючись і муркочучи собі під носа черговий шедевр класиків. Усе йшло так добре, а я візьми і ляпни:

– Може, слуги справді невинні?

Янек з набитим ротом прошамкав:

– Які шлуги?

– Може, іх справді нема підстав підозрювати?

Рука в штивному манжеті підкинула ягідку, піймала іі, але так і не відправила до рота. На горизонті нарешті почали замітати криваві сліди.

– Ти про отого пана, що з намісником приіздив? На перебранця схожого?

Ти дивись, розкусив-таки хатрака нашого.

– Так ти не ображайся, у них професія така – усіх підозрювати.

А я й не ображався. Не зводячи очей з обрію, я почав прикидати, скільки ще сонце витримае таку над собою наругу. Кожного вечора. Умирати невідомо за що.

– А ти, мій пане, сам подумай. Пригадуеш, як я якось просидів у бібліотеці майже весь день, ти ще підсміювався наді мною: мій начитаний друже і так далі. А якщо це я знайшов тоді ваш архів, дочекався зручного моменту, переховав його, а щоб замаскувати його відсутність, улаштував підпал. Може, я знав, що ним мають цікавитися, і тому так спішив? Тобі не здалося підозрілим, що я кинувся гасити пожежу, не покликавши нікого на поміч? На яку холеру мені здалися твоі книжечки? А якби я хотів відхреститися від підозр, кращого способу не придумаеш.

Він сидів навкарачки і крізь міцно стиснуті пальці тік брунатний сік. А як файно все починалося…

– Гадаеш, не довіряю? – Ян скочив на ноги і ступив до дерева, одинокого, кряжистого, схожого на прангер.[33 - Прангер – стовп ганьби на площі Ринок, місце, де виконувалися вироки смерті.] І обернувся до мене. – Думаеш, йду з тобою весь день і гадаю: ти чи не ти? А вночі так взагалі спати боюся, тільки прикидаюся, що сплю? Так про мене

мислиш?! – майже закричав він, але враз заспокоївся, а на кирпатому обличчі залягли тіні: це запекло і стрімко навалювалися сутінки.

– Ось що ми зробимо. Твій укоханий ножичок з тобою?

Я намацав його ліктем під сукном. Подаруночок. Мало хто тепер такі носить. Часи змінилися. Війни притихли. Перейшли в підпілля.

– Ти якось нахвалювався, що можеш із двадцяти кроків у монету попасти? Було?

Ну, у монету, може, й ні, а в людину, особливо якщо в неі біла сорочка на нічим не захищених грудях, особливо якщо під цією сорочкою б'ється серце ворога, особливо якщо мріяв про це багато років…

– Зараз ти отримаеш можливість переконатися, наскільки я тобі довіряю.

Янек став спиною до стовбура, випростався, зціпив зуби і, мабуть, уявивши себе на дуелі, відкарбував:

– Відрахуй двадцять кроків і метай. Як балаганник на ярмарку.

Для тих, хто не зрозумів, – у нього метати. Ножичком, між іншим. Тим самим, що колись пробивав лати навиліт.

Мене на млі ока[34 - На млі ока – миттево.] поставило на ноги. Твердо поставило, хоч і рубануло спершу по потилиці. Що не кажи, довір'я – препаскудна штука…

Я, не дивлячись, витягнув з-за пояса свою коштовність, узяв двома пальцями рукоять і розпочав відрахунок. Зараз він переконаеться, наскільки можна мені довіряти.

Коли відстань між нами подвоілася, сутінки розгулялися донесхочу. Дуже добре. У протоколі запишуть: підкрався під покровом ночі. А вдень такого не напишеш. Удень довелося б іхнім поетам щось інше грипсати.[35 - Грипсати – писати.] Наприклад, підповз із тилу, а що дзюра з фронту, так наскрізь прошпигнуло.

Я відчув приемну важкість у руці. Може, і прошпигнути.

Змах – й обурений виск надвое розпореного вітру, і раптова легкість у руці, що позбулася приемноі важкості й інстинктивно потягнулася слідом за нею, добровільно відпущеною в політ, і… застигла на рівні кидка. Передумуючи, надто пізно передумуючи.

Метал увійшов глибоко, майже на три четверті своеі довжини. Не підвів мене добрий метал.

Фігура біля стовбура постояла трохи і почала повільно осідати долу. Ніби перехотіла стояти біля дерева, схожого на прангер. Ніби раптом захотіла подрімати.

Чоботи зробилися важкими – не підняти, віки старезними – не дожити, ножі швидкими – не врятуватися. Спливли хвилини, й ображений вітер нехотячи доніс до мене слабкий смішок і охриплий голос:

– Усе в порядку, Мар'яне.

У нього завжди після приступу задухи з'являлися усмішка і хрипота. Правда, руки з горла він поки не віднімав.

Вітер мені не пробачив і плиском вдарив у лице. Той, інший, навіть не задумався над тим, що він може мене не пробачити.

– Правда, усе в порядку. Не дивись так.

Я підійшов і висмикнув застряглий трохи вище людського зросту кавалок сталі. Рука знову відчайдушно обважніла. Не дивлячись, запхнув свою коштовність за пояс. І далі дивився на тонку білувату мітку на корі, схожу на клеймо. Виявляється, дерева теж бувають таврованими, як люди.

– Ще тато любив повторювати, що я можу вивести із себе навіть янгола.

Янгола – запросто. У янголів немае в запасі диявольського терпіння. Яке іноді теж дае збоі. А те, чим дорожиш, виявляється насправді просто кавалком сталі.

Знизу на мене дивилися очі з дуже білими, як у всіх рудих, білка?ми.

– Слухай, Мар'яне, а навчи мене так метати ножі!

Мабуть, на моій пиці проступила певна зрозуміла думка, бо Янек одразу приснув у кулак.

– Ну чому кожного разу, коли я прошу поділитися зі мною хоч малою частиною твого досвіду, ти корчиш таку гримасу, що я починаю боятися, чи все в тебе в порядку з травленням, мій передбачуваний друже? Чому все доводиться витягати з тебе кліщами? Ось я, наприклад, коли б що вмів, одразу б тебе навчив.

Настала моя черга прискати в кулак. Тільки кулаки мої для іншого створювалися. І стискалися вони в такі хвилини до хрускоту. Ніби десь поруч пес люто гриз кістку.

Я присів перед ним, заодно роздумуючи, що б таке відповісти, щоб і чесно було, і легко

засвоілося.

– Ліпше погано книжки читати, ніж добре скручувати карки.

Білки? на мить померкли, а потім молодецьки полізли з орбіт.

– А ти вміеш скручувати карки? Навчи, га?

Усе, останній раз я веду баляндраси[36 - Баляндраси – розмови.] із цямкачами![37 - Цямкачі – діти.] «Вміеш гризти – гризи, а в наставники не пхайся – зуби повибиваю», – сказав я звірові всередині себе.

«І по бібліотеках нема чого більше лазити, зрозумів?»

…Мій батько дуже любив книжки. Тому, побачивши в Губицьких величезну бібліотеку, я провів там майже цілий день. Просто прогулюючись поміж стелажами, торкаючись корінців, витягаючи навмання першу-ліпшу книжку, гортаючи іі, час від часу прочитуючи окремі уривки і знову повертаючи на полицю. Я пробував уявити себе в шкурі мого батька, пробував відчути те, що відчував він, помічник друкаря, ким бачив він себе і що могли б розповісти йому ці книжки.

Зовсім випадково я витягнув з другоі полиці третього стелажа згори якийсь грубезний том про міфи, і мені до ніг упав пухкий конверт. Запечатаний сургучем. Із закам’янілим на ньому відбитком перемишлянського герба Сас.

Якби я розкрив його тоді, якби хоч переклав у інше місце, можливо, ми б зараз не рятувалися втечею в лісах Бродівського повіту.

Але мені здалося, що позаду стоіть мій батько і хитае головою. І говорить до мене приглушеним голосом:

«Я був лиш друкарем, і навіть гадки не мав, що мій син впаде так низько… Що він осквернить свою священну помсту злодійством…»

6

Коли Янек прокинувся, я вже розкладав на травичці свій улов.

– О!

– Це, звичайно, не фазани і не куріпки…

– А…?

– Усі питання потім.

Він заворожено простяг руку, і я був понадіявся, що пронесе. Травичка соковитенько зеленіе під задом, сонечко радісно б’е в ліпки,[38 - Ліпки – очі.] чому б і не помріяти? Але простягнута рука завмерла, і мої надіі віддали Богові душу.

– Звідки ти все це взяв?

Бабуся прислала. Поштою.

– Їж-іж.

– Я маю право знати, що я ім!

Чого ж раніше не питав, коли подавали на тарілочках порцелянових з голубими квіточками? Та ще й кланялися при цьому.

– Кавалок козячого сиру, хліба буханець, три яйця, дві цибулини…

– Я добре бачу, що це! Я питаю, чие все це?

– Ти бачиш тут ще когось?

Він зусиллям волі відірвав погляд від спокусливих страв і відправив його куди подалі.

– Я не буду чіпати краденого.

Мені, самі розумієте, кусень у горлі застряг. Але я чесно спробував зберегти мирний настрій.

– Щоб жити, треба їсти. Щоб вижити, треба вміти добувати собі на прожиття, урозумів?

Я якось говорив, що він був упертим. Так ось, я помилявся. Він був безнадійно впертим.

– Їж сам, – презирливо пересмикнув він плечима, ковтаючи слину. За милю було видно, як його підмивало хапнути обома п’ятірнями скільки хапнеться і запхати собі в рот. Я

особисто так і чинив кожного разу, коли траплялася нагода. А траплялася вона нечасто. Вуйко Фонсьо добре знав, скільки в нього чого на кухні і в засіках, і якщо заставав кого за неналежним заняттям… Вічно голодні, ми билися до крові за право піднести до рота окраець хліба. Чому ж тепер цей окраець залишався в моїй руці неторканим?

Легенький стрибок – і я опустився поряд із Янеком, ніжно беручи того за барки.

– Слухай мене, цямкачу, і не бреши потім, що не чув.

Блукаючий погляд якось сам повернувся до мене. Очі часто-часто закліпали.

– Тут нема матусі і татуся, які гладили б тебе по голівці, примовляючи: ну ще одну ложечку, лебедику. І нема няньки, яка впрошувала б: а це за дідуся. Я на цю роль не годжуся, але якщо не вийде по-доброму – власноруч прив’яжу тебе до дерева і нагодую. І вір мені, ти в мене все з’їсиш!

Очі більше не кліпали, а щоки почервоніли, як у дівчини на сватанні. Подякуй ще, що заздалегідь попередив. Небагатьох я попереджав.

Коли на небо повиносили провітрити всі можливі пуховики, подушки і перини, ми рушили в дорогу. До слова: Янек ум’яв призначену йому порцію, усім своїм виглядом демонструючи протест. Давай-давай, демонструй, переживемо.

Настрій мій дещо покращився, ніби після вдалого жарту. День мав бути пригожим, Янек – безмовним, а рідне місто – близьким.

Правду кажуть: обіцяного три роки ждуть. Першим вибравшись із вибалка, я одразу ж скотився назад, зариваючи себе і Янека в найближчий верболіз. Добре, що ми не йшли гостинцем. Кільканадцять вершників щойно з’явилися на дорозі з того боку, звідки мали вийти ми.

У вухо задмухало:

– Чому ми ховаємося, може, вони на навчання ідуть?

Ну не вміли пан Губицький довго дутися, особливо коли на язиці крутилися сотня-дві дурнуватих запитань і, звичайно, під рукою був той, кому можна їх усі ставити.

Вершники неспішно зацокали повз нас. Точніше, цокали не вони, а коні, але в нас так уже заведено: не конячка-розумниця довезла, а молодець-наїзник доскакав. Був би він таким молодцем, якби довелося на своїх двох усі милі цокати?

– Угу, на навчання…

Ні, я не сперечався. Могли навіть парубки прямувати в сусідне село на танці – неділя як-не-як! Могли. Але надто вже серйозно сиділи на них темно-сині уланки[39 - Уланка – верхня частина уніформи уланів.] з темно-червоними обшлагами і обшивками комірців та десятьма білими гудзиками з кожного боку. А чапки[40 - Чапка – головний убір уланів.] з бичачоі шкіри з козирком від сонця і темно-червоним вершечком та такого ж кривавого кольору панталони, заправлені в чоботи, одним своім виглядом мали наганяти страх!

Я вже не кажу про карабіни Штаера з високою скорострільністю, револьвери Гассера та кавалерійські шаблі з посрібленими ефесами! І коники іхні стрій тримали аж надто рівнесенько, як на параді. Та й тиша стояла над ними аж надто тиха: тільки плескіт річки і храп коней. Тепер відповісте мені, на які такі танцюльки вони напудрилися і нарум'янилися?

Цифри на іхніх гудзиках я не міг звідси бачити, але, судячи з обмундирування, то був, найпевніше, ескадрон уланів Першого полку цісарсько-королівського ландверу[41 - Ландвер – самостійна армія, яка складала частину Збройних сил Австрійськоі імперіі і призначалася під час війни для посилення постійноі арміі та для внутрішньоі оборони, а в мирний час – для підтримання внутрішнього порядку та безпеки краіни.] з Ялівця!

Я підняв руку і затис нею рот мого супутника. Зух! Не пискнув навіть! Так тримати – і ціни тобі не буде в нас на Ринку в базарний день.

Вони проіхали – і ми не зговорюючись дременули з хащ. Верболіз верболозом, але злючу кропиву здалося б попалити. Проте в нас не було ні сірників, ні сухостою, ні часу на це. Як подумати, так у нас із часом взагалі була біда. Він, час, стік кров'ю і страхом майже місяць тому в одній халабуді, яку чи то забули знести, чи лишили саме для таких випадків. А дні, що настали опісля, були лише хитрими викрутасами долі у іі знаменитій грі в кота й мишу. У найжорстокішій із іі ігор.

Ліпше одразу, ніж по краплині. Ліпше мертвим, ніж поруч із тим, кого ти намагався вбити.

Відкритих просторів ми тепер побоювалися. Через те, перейшовши вбрід мілку тут річку Стир, до кінця дня грунтовно і по коліна влипли в болото. Навіть не влипли, а вляпалися, і не те щоб з власноі волі, а, як кажуть у нас на Галичині: якби той розум спереду, що тепер ззаду. У вас так не кажуть?

– Знаеш, як називалося село, біля якого ми проходили, з тоі сторони річки? Заболотці!

Хто б сумнівався!

– Там е одна глибока криниця, звідки, кажуть, раз на рік чути голос орача, який орав свою ниву на Паску і провалився на тому місці під землю. Моя нянька була звідси, вона мені розказувала цю байку, і я дуже боявся після цього підходити до води… Тому так і не навчився плавати…

Одне тішило: вершникам нелегко буде тепер за нами цокати.

– Ну чому, чому ти завернув на північ? Був ліс як ліс, сухий, світлий. Ну і що, що корови тиняються з пастухами, ми б за грибників зійшли! І час якраз грибний.

Час, може, і грибний, але ми до нього не пасуемо. Не грибницький у нас вигляд. Хіба що з позаминулого року тут бродимо…

– А тепер? Чому ми йдемо туди, а не туди?

Взагалі-то мені було вшистко едно,[42 - Вшистко едно – усе одно (пол.).] по яких купках стрибати, але, по-перше, я йшов попереду і бачити не міг, куди там за спиною тикае ведений мною, а по-друге, я помітив поміж осок і рогози крупнішу купину й молився, щоби вона не занурилася під нашою вагою у воду. Тому я йшов туди, а не туди.

За спиною обурено чавкнуло. Добре, що я добув чобітки сап’янові жовті для Янека, інакше йому у його блищичих[43 - Блищичий – блискучий.] черевиках давно б чавкнулося востанне. Чобітки виявилися акурат на панську ногу. Молодичка одна залишила без нагляду, коли з молодиком просто на галявинці вела бесіду на одну інтересну тему. Ох і кректав молодик той, зате на молодичку любо-дорого було дивитися. Я б іще подивився, але Янек закрив мені очі своіми ручищами і потяг геть. Сподіваюся, від нашого реготу ні шишки, ні білки з гілок не попадали.

Так про що я? Ага, болото! Ну, що тут можна сказати?

Порядний сморід, булькання і шубовстання в цьому смороді чи то жаб, чи гадів, колихання бордовоі рідоти замість земноі тверді і відчуття, яке міцно вгніздилося десь у куприку відразу, щойно ми опинилися в трясовині. Відчуття, що ти рухаешся занадто повільно для того, щоб можна було залишатися на поверхні. І ноги чимдуж квапляться вирватися із цмокаючих обіймів, і палиця вислизае з рук, і ти сотню разів перевіряеш місце для наступного кроку… А ну всю цю природу у іі ж болото!

– Твій ніж… Ти якось споминав, що він для тебе дуже цінний подарунок. Що за історія?

Дався йому мій ніж! Я прибив чергового кровосмоктного негідника і майже фізично відчув, як осміхнулися решта, яким тепер перепаде його частка. Не те щоб мені було шкода своеі крові. Ні! Просто я не переносив, коли мені осміхалися просто в лице. Шерстю покривався.

– Зрозуміло, мій таемничий друже. Ви огорнуті просто-таки замогильними тайнами. Дивись, скоро зацвітеш від цих тайн – пліснявою, маю на увазі.

Шерсть на мені встала сторчма.

– Та щоб тобі!.. – почувся ляскіт, і за три хвилини: – Ну не з Місяця ж упав він тобі за пазуху?

Я вже і гавкати був готовий, не те що ричати. Та що гавкати – кігті точити!

А позаду змучено так:

– Вибач. Ти, звичайно, маеш повне право зберігати мовчання. Вічно я лізу, куди не просять.

І ніби нічого не сталося, а захотілося втопитися.

– Король один подарував. Розщедрився. Похвалив за хорошу службу. Навіть пообіцяв підшукати мені пристойну посаду в себе при дворі. Я місяць після цього ходив надутий, як індик, і всім показував свій трофей.

– Не може бути!

– Не віриш?

І правильно, що не віриш. Місяць після того ходив з підбитим оком і ховав свій трофей у мишачі нори, щоб друзі не стягнули. А пообіцяли мені тоді кишки випустити. І хвалили навздогін довго й заплутано. Але спершу затягнули всередину і щедро нагородили стусанами. За те, що проходив повз і відмовився винести м’ясні помиі. Мали повне право: чия крамничка, того і закони. А за законом: нема чого ходити мимо з такою мордою, таким, як я, тільки помиі й виносити. Кликнеш на поміч – скажуть, пограбувати хотів, застукали. Та й хто прибіжить на поміч, якщо в крамничці тій господар – із два бики ростом, і лютістю бику не поступиться. Підвішуе він тих биків за ребра на крюки однією лівицею. Різник він. А за силу його і непоступливість у спірних питаннях люди невдовзі прізвисько йому дадуть. Королем Личакова кликатимуть…

Та перш ніж покинути гостинну крамничку, я все-таки, незважаючи на протести, подарував собі цей ніж, іще теплий від свіжооббілованоі туші.

Негоже такій речі – та серед мертв’ячини.

– А за яку таку службу той король тебе похвалив, якщо не секрет? – украдливо поцікавився Янек.

Я здався. Тут же ж і без бою. Не вмів я йому брехати. Скажімо, спитае він, а що ти робив майже місяць тому в халупі лісничого поблизу кордону – і я, мабуть, вибовкаю всю правду. Але він не питав. Поки що.

Коли я закінчив історію про свою нелегку службу в короля, над драговиною заметалося мовчання, насторожене і хитке.

– І багато в тебе таких… подарунків?

– Бритва ще.

– Ота сама?

– Так, ота сама.

На очерет полився смуток і зашумів разом з пітьмою, що виповзала нізвідки.

У голові в мене зашуміло, от що! Хочеться часом, щоб хтось посумував разом з тобою, от і верзеться казна-що!

До острівка поміж тим залишилося рукою подати. Подав би хто руку, чи що? Я тикнув палицею в суцільне буре місиво. Палиця провалилася. Достатньо глибоко, щоб я припинив думати в тому напрямку. Довелося робити гак. Драга колихалася й чмокала і, як заведено в природі, нас не пускала. Ми, як повелося, чхали на природу.

Нарешті я подав Янеку знак зупинитися. Чомусь мені здалося, що в цьому місці можна пройти. На вигляд – та ж зелена тванюка, і палиця ледве знаходить опору під нею, але якщо до острівця й можна добратися, то тільки тут… чи ні?

– Мар’яне!

От напасть!

– А по-справжньому тобі щось дарували?

Ні, щоб задавати питання по суті, якщо обов’язково іх задавати. А ти впевнений, що ми не віддамо тут Богові душу? А може, поки не пізно, повернемо назад? Чи вже пізно? І весь твій хвалений досвід – до одного місця, чи не так, Мар’яне? Повертаемося до інтуіції?

Але натомість він спитав:

– Рідні чи близькі дарували?

Готуючи праву ногу до кидка, я слухняно порився в пам’яті. Потім іще раз порився.

– Це коли на Миколая чи на іменини, чи просто… ну, безоплатно, так?

– Так.

– Треба подумати, – сказав я. А що ще я міг сказати?

– Мар’яне!

Так, я гахнув. Але по пояс. Це тішило.

Коли ми шльопнулися на сиру твердь, мене особисто вистачило лише на те, щоб вилити з чобіт баланду, яка весело там плюскала. А Янек примудрився викинути свій улюблений номер:

– Ну, а що б тобі хотілося отримати в подарунок? На Різдво, наприклад.

Тебе. Із цибулькою і перцем. І без язика.

– Ні, я серйозно.

Я теж.

– Як хочеш, – він відвернувся, кутаючись у плахту, яку я гвізднув у тоі ж парочки на галявинці.

«Вогонь», – нагадав я собі, і тут же відіслав цю негарну думку подалі. А потім встав і взявся ламати природу, яка вже сиділа мені в печінках. Пан Губицький не ворушився.

Нічого, перемелеться – мука буде, а там і хлібчик спечеться.

Добуті там, де й іжа, сірники насилу підпалили далеко не сухий очерет. Далеко не сухий Янек продовжував тремтіти під плахтою.

– Роздягайтеся, прошу пана. Сохнути будемо…

Він, на диво, жваво скочив. Спікся, значить, хлібчик.

Проте справжніх харчів у нас залишалося лише на один прийом, а тинятися лісом, якщо захотіти, можна років зо три. Поки все вляжеться і про нас забудуть…

От із такими мирними думками ми мирно полягали спати, навіть не згадуючи про вечерю.

…Синюваті тіні лізли з темних прогалин, дряпалися на порослі мохом вітровали, квапилися напитися з бездонних барилець і втертися клаптями туману. А людині що: подумаеш, бруд, подумаеш, сирість, подумаеш, голод. На те ти і людина.

Я, здається, казав, що ми мирно полягали спати? Часом мене заносить. Спробуйте мирно лежати на колючому сушняку і варитися в тріскотінні, ухканні, чваканні, стрекотанні, дзюрчанні, шурхотінні та інших гидотах світу цього! Але ми лежали. А над нами лежало небо, вивалявшись по вуха у світлі щербатого місяця.

– Гарно як, – подали голос з-під плахти. – Ніколи я ще не був так близько до справжнього. Ніби Творець підносить просто до твоіх очей те, що раніше показував крізь скло…

«Так, – сказав я собі, – так!» І поклявся, що це буде наша остання ночівля просто неба. Нехай сам Творець сунув іі нам під ніс, але наступного разу доведеться ввічливо відмовитися. А не вийде ввічливо…

Усе життя мое пройшло в схожих ночівлях і закінчиться, без сумніву, в одну з них. Але хто тут говорить про мое життя?

…– Убивця! – кричав я, розмахуючи руками на вершині Замковоі гори. З гори вниз ішов чоловік, сутулячись і спотикаючись на кожному кроці. А я все кричав і кричав. Побачивши, що він віддаляеться від мене, я почав кидати в нього камінням з розвалин Замку. Один камінь розколов йому голову, і з величезноі рани потекла тоненька цівка крові. І в час, коли я побачив цю кров, – з величезноі відстані вузеньку багряну смужку, – волосся в мене на голові заворушилося. Я зрозумів, хто цей чоловік унизу…

…Світло бризнуло в очі. Я потер іх кулаками і сів. Смішок. Я повернув голову на звук. Янек одразу показав мені всі своі зуби і ясні очі над ними.

– Ти схожий на муху, яка нахлебталася бражки.

Внизу, біля підніжжя найвищоі гори міста, лежав із розбитою головою мій батько. «Вбивця…» – відлунювало в руінах Замку моім голосом…

– Завжди гранично зібраний, у повній бойовій готовності, а зараз… Ні, для мухи, ти,

мабуть, трохи завеликий.

Від болота піднімалися пар і мої біди. Їх розвіє вітер. А куди ще іх подіти?

Я встав і пішов. Позаду щось беркицьнулось на земленьку.

– Ти… куди… мою плахту… ану віддай…

Я побачив, що за моіми ногами тягнеться плахта, відчепив іі від ноги, крутнувся на п’ятці і пішов у протилежний бік. Абсолютно незворушний. Хоч яйця на мені бий – такий, пся крев, незворушний!

– А коли ти вдаеш, що тобі байдуже, – на очі Янека навернулися сльози, – то можна вмерти зо сміху.

Майже так, до сліз, він завжди сміявся. Майже завжди мені при цьому було не до сміху.

Я нахилився, вмокнув руку у в’язку багнюку і посунув на м’ятого голодранця. Той почав обережно задкувати, рятуючись від такого ж пом’ятого бродяги.

– Ти ці жарти кинь. Ти що задумав?…

– Побачиш.

Він дорачкував до краю суші і зрозумів, що помилування не буде. Тільки зібрався його добити, як біля ніг дивом матеріалізувалася палиця, об яку я перечепився, зарившися носом у землю. Артистично і… правдоподібно.

– Ти піддався, піддався! – загорланив невгамовний пуцьвірінок.

Ну, добре, а навіщо так горланити? Я обтрусив налиплий бруд, ніби моій одежині ще чимось можна було зарадити, і подивився на одежину іншого, яку теж нікому не врятувати. У душі назріла безжалісність і залягла в очікуванні свого часу.

– Завтра ми будемо в моему місті.

Я знаю, я – негідник.

– Як? Ти казав, що туди п’ять днів ходу.

– Пішки. А ми доберемося колією. Вийдемо до Бродів зі сторони двірця, я позичу для тебе квиток, а сам поіду… без квитка. Найкраще, щоб ми іхали в різних вагонах, а вже коли прибудемо до міста…

Він примружив одне око.

– Не подобається мені твое «позичу».

Я придивився до нього і не знайшов, чим крити.

– Дозволь мені подбати про квиток, мій буркотливий друже. А ти…

Я кашлянув. Не звиклі ми, щоб нас розглядали, як марципани на виставці.

– Тобі краще не з’являтися на людях…

Діточок можу налякати…

– Краще перечекай десь, поки я домовлюся з касиркою. Я про те, що в тебе дуже пам’ятна зовнішність.

І я про те. Небезпечно тобі зі мною водитися, нарешті ти це втямив. Паскудне це відчуття, коли за тобою женуться. Ще паскудніше буде, коли злапають. Куди спокійніше самому піти і здатися на милість правосуддя. Казав наш знайомий поліціянт, що це буде найкращим рішенням! Не ти перший, не ти останній. І я тобі не суддя. І на того, хто скімлить усередині, уваги не зверну.

Різні в нас дороги. Я битимуся до останнього.

За тебе також.

Мене садонули кулачищем у плече. Був би мухою, точно перевернувся б догори дригом.

– Ти про що подумав?! Ти про що щойно подумав? Що я прибіжу до людей і одразу зачну кликати поліцію? Дивак… – На очерет полився прозорий, мов сльоза, сум. – Навіщо ж ми тоді все це зачинали?

Я знову кашлянув і почав збиратися в дорогу. А всередині щось задоволено повискувало.

7

Наше улюблене болото, щоб його качка копнула, підходило практично до самоі колії. За

одне це йому прощалися всі його гріхи, бо ми не зустріли серед мочар і куп сміття жодного добре вбраного чоловіка, який міг би на нас донести.

Місцевість змінилася. Листяний ліс поступився місцем сосновому, і лиш де-не-де траплялися дуб та береза.

Довкола двірця бродівчани понасипали якогось шутру, гілок, тирси і соломи.

Сам бродівський двірець серед цього сміття виглядав двоповерховим мурованим велетнем, довжелезним, з великою кількістю вікон та димарів, з критим пероном із двома арками по боках і годинником на видноті. Посеред двірця зараз товклося море народу. Дехто з пасажирів стояв і сидів на самій коліі, дехто вовтузився біля клунків чи виводків діточок, а руде волосся славного сина славного дідича Накваші світилося на пероні серед тутешніх жителів за милю.

Я гмикнув. Теж мені, знайшов непримітну зовнішність!

Ми розділилися: Янек пішов до кас із наміром використати весь свій шарм і добути бодай один квиток бодай у четвертому класі. А я знайшов розлогу грушку позаду свинарника, прибудованого просто до бічноі стіни двірця, і видряпався на неі під дружне рохкання майбутніх шиночок і ковбасок.

«Напевно, начальник станціі розводить», – відсторонено подумав я, поки звір усередині мене, уявляючи оті шиночки і ковбаски, захлинався слиною.

Перон, штрека і вулиця, що вела з міста, мощена дерев’яним настилом з колод, поламаним і прогнилим у багатьох місцях, хоча вздовж неі вже стояли купи акуратних каменюк, мабуть, призначених для іі ремонту у якомусь там прийдешньому році, – уся прилегла територія проглядалася звідси мов на долоні. Правду кажучи, територія була глуха і необжита, лише ближче до рогатки перед містом з’являлися одноповерхові хатки, і звідти ж іхали навантажені вози й легкі однокінні пасажирські візки.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/anna-homa/lemberg-p-d-znamenami-soncya/?lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Мазурська різня – виступи в 1846 році польських селян (мазурів) проти своїх «однокровних» шляхтичів-повстанців, яких вони віддавали австрійській владі або винищували самі.

2

Русини – тут: українці.

3

Генцьо Чорний – Євгеній Хшонстовський, правник, один із провідників визвольного руху поляків Австрії за відновлення кордонів Польщі. «Стоваришення люду польського» – підпільне об’єднання польських карбонаріїв.

4

Дідич – спадкоемець (пол.).

5

Офіціаліст – державний службовець, що підкреслює свое польське походження.

6

Шпільберг – замок у Брно, у XIX столітті – «тюрма народів» в Австрійській монархіі.

7

М’яти ханьки – ледарювати.

8

Шпарагівка – спаржа (тут і далі використані слова львівськоі говірки та злодійськоі мови Львова).

9

Марша?лок – тут: голова Галицького крайового сейму.

10

Золотий ринський – грошова одиниця в Австро-Угорщині, назва похідна від «золотий рейнський», тобто гульден.

11

Вулиця Куркова – теперішня вулиця Лисенка (тут і далі – у Львові).

12

Фільварок – у XIV–XIX століттях панський сільськогосподарський хутір, багатогалузеве господарство, орієнтоване на виробництво збіжжя для продажу.

13

Льокаль – ресторан, шинок.

14

Служби – тут: господарські будівлі.

15

Коц – ворсовий пристрижений однобічний килим з вовни, тут: шерстяний плед.

16

Вуйко – загальновживане на заході Украіни звертання замість слова «дядько» (як член родини чи незнайомий чоловік) або «пан»; традиційно походить із часів Київськоі Русі.

17

Сальцесон – поліціянт.

18

Фузія – мисливська рушниця, тут: довгоствольна зброя (пол.).

19

Повкладати в копи – обдумати.

20

Хатрак – агент поліції.

21

Павук – рядовий поліції.

22

Цісар – назва імператора Австро-Угорщини.

23

Пантрувати – вистежувати.

24

Гаврук – пан.

25

Димати – сидіти в арешті.

26

Бодяк – венеричний нарив.

27

Хіхляч – нічний горщик.

28

Гвізднути – украсти.

29

Тарнавський повіт – осередок повстання польських селян (мазурів) 1848 року, яким австрійська влада видавала гроші за кожного живого чи мертвого шляхтича-повстанця.

30

Вулиця Гетьманська – нині проспект Свободи.

31

Змив – втеча.

32

Гонітва – погоня.

33

Прангер – стовп ганьби на площі Ринок, місце, де виконувалися вироки смерті.

34

На млі ока – миттево.

35

Грипсати – писати.

36

Баляндраси – розмови.

37

Цямкачі – діти.

38

Ліпки – очі.

39

Уланка – верхня частина уніформи уланів.

40

Чапка – головний убір уланів.

41

Ландвер – самостійна армія, яка складала частину Збройних сил Австрійськоі імперіі і призначалася під час війни для посилення постійноі арміі та для внутрішньоі оборони, а в мирний час – для підтримання внутрішнього порядку та безпеки краіни.

42

Вшистко едно – усе одно (пол.).

43

Блищичий – блискучий.